

Miljøet i fokus

Unge mennesker diskuterer miljø

Line Olsen

*Mastergradsoppgave i Sosiologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Våren 2008*

Miljøet i fokus

Unge mennesker diskuterer miljø

Line Olsen

*Mastergradsoppgave i Sosiologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Våren 2008*

Forord.

Å skrive denne masteroppgave har vært lærerikt og spennende. I tillegg har det vært en utfordrende og krevende prosess. Jeg har vært heldig og fått hjelp og støtte fra mange. Spesielt i perioder med tvil og frustrasjon har det vært godt å ha kyndige og imøtekommende personer rundt meg, som har bidratt til at oppgaven ble ferdig innen rimelig tid.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Sissel H. Eriksen for god hjelp, stor tålmodighet og verdifulle råd og innspill.

Og selvfølgelig må det rettes en stor takk til alle mine informanter, som har tatt seg tid og hatt mot til å la seg intervju. Uten dere hadde det ikke blitt noen oppgave.

En annen person som må takkes, er min mor Ann Torunn Olsen, som har hjulpet meg med språket. Det har sikkert ikke heller vært en lett prosess. Jeg ønsker og å rette en takk til min assistent Heidi Larsen, som tok notater under ett av intervjuene.

Til slutt ønsker jeg å takke mine medstudenter for en trivelig periode på lesesalen. Og alle mine venner, som har vært overbærende med meg i en periode hvor de kanskje har blitt litt forsmådd.

Line Olsen

Innholdsfortegnelse:

1.0 INNLEDNING	1
1.1 OPPGAVENS TEMA OG PROBLEMOMRÅDE	1
1.2 HVORFOR ER TEMAET SOSIOLOGISK INTERESSANT?	3
1.3 AVGRENSING AV OPPGAVEN	4
1.5 OPPGAVENS OPPBYGGING.....	5
2.0 TEORI	7
2.1 VALGHANDLINGSTEORIEN.....	7
2.1.1. <i>Det kollektive samhandlingsproblem</i>	8
2.1.2. <i>Fangens dilemma</i>	9
2.1.3 <i>Allmenningens tragedie</i>	11
2.2 BERGER OG LUCKMANN	12
2.2.1 <i>Den subjektive verdens opphav</i>	12
2.2.3 <i>De signifikante andre</i>	13
2.2. 2 <i>Betydningen av vaner</i>	14
3.0 METODE	15
3.1 METODEVALG	15
3.1.1 <i>Oppgavens data og metode</i>	15
3.1.2 <i>Kvalitativ versus kvantitativ forskningsstrategi</i>	15
3.1.3 <i>Kombinering av metoder</i>	16
3.2 <i>Fokusgrupper</i>	17
3.3 PRAKTISK GJENNOMFØRING	17
3.3.1 <i>Å finne informanter</i>	17
3.3.2 <i>Utvalg av intervjupersoner</i>	18
3.3.3 <i>Gjennomføringen av intervjuene</i>	19
3.4 PRESENTASJON AV GRUPPENE	19
3.5 METODOLOGISKE REFLEKSJONER.....	21
3.5.1 <i>Intervjuenes interaksjonsformer og moderatorrollen</i>	21
3.6 BEARBEIDING AV MATERIALET.....	23
3.6.1 <i>Valg av metode og valg av teori</i>	23
3.6.2 <i>Analysestrategi</i>	24
3.7 ETISKE ASPEKTER VED FOKUSGRUPPEINTERVJU	25
3.7.1 <i>Generaliserbarhet</i>	26
3.7.2 <i>Reliabilitet</i>	26
3.7.3 <i>Validitet</i>	27
3.8. DEN KVANTITATIVE DELEN	27
3.8.1 <i>Generelt om undersøkelsen</i>	27
3.8.2 <i>Min bruk av undersøkelsen</i>	28
3.8.3 <i>Rekoding av variablene</i>	29
3.8.4 <i>Generaliserbarhet, reliabilitet og validitet til det kvantitative undersøkelsen</i>	30
4.0 KUNNSKAPSSTATUS PÅ FELTET	31
4.1 EGENINTERESSE VERSUS KOLLEKTIV INTERESSE.	32
4.2 HOLDNING VERSUS HANDLING	33
4.3 DEN SOSIAL KONTEKSTEN.	35
4.4 FORBRUK.....	36
4.5 KUNNSKAP OG INFORMASJON	37
4.6 OPPSUMMERING	37
5.0 KVANTITATIV ANALYSE	39

5.1 HOLDNINGER TIL REDUKSJON I LEVESTANDARD TIL FORDEL FOR MILJØET	39
5.2. HOLDNINGER TIL Å GJØRE EN INNSATS FOR MILJØET SELV OM IKKE ANDRE GJØR DET SAMME.	41
6.0 KVALITATIV ANALYSE	43
6.1 ULIKE HOLDNINGER TIL MILJØET	44
6.1.2 En reduksjon i levestandard for å beskytte miljøet?	45
6.1.3 Bør effekten av hva andre gjør virke inn på hva vi gjør?	48
6.1.4 Sammenfatning.....	50
6.1.5 Plassering av de empiriske funnene i det teoretiske hjelpemiddelet ”Fangens dilemma” ..	51
6.2 Å VÆRE MILJØVENNLIG, - DET VANSKELIGE VALGET	54
6.2.1 Oppfatninger om miljøproblematikken	54
6.2.2 – det e veldig vanskelig å tenke sånn.....	55
6.2.3 For mange og feile tilbud.....	58
6.2.4 Pris og tilgjengelighet.....	61
6.2.5 Oppsummering av kapittelet	63
6.3 HVA KAN ANDRE GJØRE?	63
6.3.1 Forbilder som påvirkningskilder.	64
6.3.2 Lover og regler.	67
6.3.3 Miljøvennlige valg må gjøres attraktive.	70
6.3.4 Billigere kollektivtransport.	71
6.3.5 Pysken eller gulrota?.....	72
6.3.6 Endring av vaner i hverdagen gjennom lover, regler og tilrettelegging.....	73
7.0 AVSLUTNING.	77
7.1 KORT OPPSUMMERING AV SENTRALE FUNN KNYTTET TIL PROBLEMSTILLINGENE.....	77
7.2 BRUK AV ULIKE TEORIER	79
7.3 HVA KAN STUDIET BRUKES TIL?	80
LITTERATURLISTE:	81
NETTADRESSER:	84
VEDLEGG 1: INFORMASJONSBREVET	85
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDEN	86
VEDLEGG 3: KORRELASJON	88

1.0 Innledning

1.1 Oppgavens tema og problemområde

Tema for oppgaven er unge personers forståelse og oppfatning av de miljømessige problemene som følger av den globale oppvarmingen, og hvordan de ser på verdien og nytten av egeninnsats i forhold til miljøproblematikken.

Jeg støtter meg til flertallet av forskere, blant annet FNs klimapanel¹, som mener at klimaendringene øker i omfang som en følge av menneskelig aktivitet. I Norge er det også en generell aksept i det politiske miljø om at klimaendringene delvis skyldes menneskelig aktivitet. Vi får økte utslipp av drivhusgasser, blant annet CO₂ som karbonbaserte energikilder produserer. Det krever en enorm innsats å prøve å redusere på utslippene og slik stabilisere oppvarmingen av Jorda. Miljøproblemer oppstår på grunn av den akkumulerte effekten av små, hver for seg ubetydelige handlinger (Strandbakken 2005), herunder kommer hverdagslige handlinger som bilkjøring, flyreiser, forbruk og avfallshåndtering. Det enkeltindivider kan gjøre for å bidra reduksjon i den totale utslipp, vil være å redusere eller endre disse handlingene i en mer miljøvennlig retning. En eventuell omlegging av daglig praksis har imidlertid liten effekt dersom ikke mange nok gjør det samme. Dette antar jeg kan være en faktor som vil virke inn på hvordan mennesker tenker om det å gjøre en innsats for miljøet på det personlige plan. Mye av det vi som enkeltindivider kan bidra med vil medføre en direkte inngripen i hverdagen vår. Og, vi kan komme til å bli stilt overfor moralske og sosiale dilemma. Skal vi bruke ekstra tid, energi og kanskje til og med penger på å gjøre en innsats når vi vet at det vil ha liten effekt hvis ikke mange tilstrekkelig mange gjør det samme? Det er en holdning en ofte møter, en holdning som illustrerer de personlige interessekonfliktene som kan oppstå.

Norge er et av verdens rikeste land, et land hvor alle har rett til skolegang, og hvor, stort sett, menneskers grunnleggende behov er dekket. Sosiale ulikheter finnes i alle land, også i Norge, men alt i alt kan Norge sies å være en velferdsnasjon, i tillegg til en velstandsnasjon. I garasjen finner vi gjerne en eller flere biler, noe som gjør

¹ The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC): http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf

hverdagen lettvinnt. I 2006 hadde 6 av 10 husholdninger en bil og drøyt 2 av 10 husholdninger hadde to (Statistisk sentralbyrå)². Forbruket til norske husholdninger er tredoblet siden 1958 (Statistisk sentralbyrå)³. Menneskene som bor her har det stort sett bra. Denne velstanden har imidlertid en bakside. Kilden til Norges velstand er oljen, og det er nettopp bruken av fossilt brensel som er en av hovedkildene til de klimaendringene vi nå står over for. Da IPCCs fjerde delrapport om klimaendringene kom i 2007, befestet den fokuset på at vårt levesett holder på å ødelegge planeten vår. FNs Klimapanel viser at de globale utslippene av drivhusgasser i perioden 1970 til 2004, har økt med 70 %.⁴ Klimapanelet regner det som meget sannsynlig (> 90 %) at mesteparten av klimaendringene de siste 50 årene er menneskeskapt. Global oppvarming og klima er to av de mest brukte uttrykkene i media i 2007. Dette er ikke nytt. Det har lenge vært klart at Vestens velstandsutvikling har skjedd på bekostning av miljøet (Beck 1992, 1994, Giddens 1991, 1994). Det som er nytt nå, er trusselens omfang. Forskere snakker om at jordas klima kan komme til å endres slik at konsekvensene blir uopprettelige. Mulige scenarioer er: Arter forsvinner, polene tiner, vannsystemer bryter sammen, det blir flere mennesker og mindre mat. I følge IPCC s rapport vil de mest merkbare endringen i klimaet kunne inntreffe fra slutten av dette århundre og framover i tid, og det er utviklingsland som vil bli hardest rammet⁵. Dette er kraftig kost. Verdens ledere tar dette på alvor og prøver å komme fram til felles løsninger, initiert blant annet ved klimakonferansen på Bali i 2007. Der ble deltakerlandenes regjeringer enige om å jobbe sammen for å finne en løsning på klimaendringene, men få konkrete tiltak ble vedtatt. Konferansen ble heller preget av at ulike nasjoners interesser kom i konflikt med det internasjonale samfunnets interesse. Hvem som skal ta de store utslippskuttene, er en problematisk avgjørelse. Det virker uansett naturlig at det er styringsmaktene som skal finne løsninger på den globale klimakrisen. Spørsmålet er om det er like naturlig at vanlige mennesker også skal ta ansvar for det som holder på å skje.

Min empiriske innfallsvinkel omhandler analyse av en kvantitativ undersøkelse i tillegg til kvalitative fokusgruppeintervjuer. Dermed kan jeg si at jeg i denne oppgaven har en kvalitativ og en kvantitativ tilnærming, men at forskningen min

² <http://www.ssb.no/forbruk/>

³ <http://www.ssb.no/forbruk/>

⁴ http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf

⁵ http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf

hovedsakelig er kvalitativt *orientert*⁶. I denne oppgaven er jeg ute etter å undersøke hvordan enkeltpersoner forholder seg til oppgavens tema - deres motivasjon, argumentasjon og forståelse angående miljøet og tilhørende problemer. Min overordnede problemstillinger er:

Hvordan ser unge mennesker på muligheten til, og effekten av, egeninnsats når det gjelder miljøproblematikken?

Som del-problemstillinger følger:

- Hvorfor kan det være vanskelig å ta miljøhensyn i hverdagen?

- Hvilke andre kan gjøre noe for miljøet?

.

1.2 Hvorfor er temaet sosiologisk interessant?

Jeg deltok på Klimakonferansen, holdt på Universitetet i Tromsø juni 2007. Der noterte jeg meg blant annet at nåværende leder for IPCC, Dr. Pachauri, uttalte at man ikke udelt kunne se til teknologien for svar. Endringer i menneskenes holdninger, handlinger og forbruk er også nødvendig. I tillegg trakk han fram viktigheten av at klimaforskningen formidles på en slik måte at den når fram til ”mannen i gata”. Flere av foredragsholderne på nevnte klimakonferanse i Tromsø trakk fram betydningen av at samfunnsforskningen må komme sterkere på banen. Sosiologi er vitenskapen om samfunnet og det sosiale liv, og det globale samfunn vil kunne stå overfor store omveltninger på grunn av endringene i klimaet: “Climate changes projected for the twenty-first century are much larger than these twentieth-century variations⁷, and their human impacts are likely to be correspondingly greater” (Dessler & Parson, 2006:1.) Det er ikke nok å se på *hva* som skjer, vi må også tenke over *hvordan* det kan komme til å berøre oss som mennesker. Det er vanskelig å tenke seg at samfunnsforskningen skal holdes utenfor. På den måten kobles sosiologien sammen med klimakrisen: ”Miljøproblemer (...) er sosiale problemer på grunn av at de involverer forholdene

⁶ Viser til en både – og - tenkning, men at hovedtyngden av datainnsamlingen faller inn under kvalitativ forskning (Aase og Fossåskaret 2007).

⁷ De viser blant annet til fenomenet El Niño, et av klodens kraftigste værphenomen, som påvirker økonomi og humanitære forhold i de landene den rammer

mellom mennesker og deres miljø. Dersom løsninger på miljøproblemer skal produseres, må menneskene og hele samfunn endre sin nåværende ødeleggende kurs” (Sutton 2007:26. Min oversettelse).

Sosiologien kom relativt sent på banen med å inkludere miljørelaterte saker inn i sin vitenskapelige disiplin. Først på 1980-tallet vokste miljøsociologien fram (ibid). Utover 1990-årene var det en markant økning av sosiologer som interesserte seg for miljøspørsmålene, og miljøsociologi fikk større plass i fagfeltet (Nilsen 1997, Svarstad 1998, Mehti 2000). I tillegg har enkeltmennesker i større grad blitt tillagt medansvar i forhold til miljøproblemene fra slutten av 80-årene og utover 90-tallet på grunn av et voksende forbruk (Mehti 2000, Halkier 1998). Hvis det er endring i menneskers holdninger og handlinger som må til for å få bukt med problemet, er det vel ingen andre vitenskaper enn de samfunnsvitenskapelige som er bedre egnet til å kartlegge disse? ”Definert på en svært bred måte omfatter miljøsociologi alle miljørelaterte analyser som er basert på teorier og metoder fra sosiologien” (Svarstad 1998:1). På den måten kan sosiologien være behjelpelig med å finne og forklare årsaker til hvorfor personer forholder seg til miljøproblemet som de gjør. Slik håper jeg at denne oppgaven kan være et fruktbart bidrag til et felt hvor man kan anta at samfunnsforskningen kommer til å få enda større innpass de kommende årene.

1.3 Avgrensning av oppgaven

Årsaken til at jeg bestemte meg for å snakke med unge mennesker uten høyere utdanning er at kvantitative studier viser at interesse for miljø øker med utdanningslengde. Det er nærmest for en sosiologisk lov å regne (Bortne et al. 2001). I tillegg har funn fra en analyse jeg gjorde av en kvantitativ undersøkelse vært med på å gjøre meg interessert i å snakke med unge mennesker⁸. På den måten ender jeg opp med å snakke med personer i alderen 18 til 22. Jeg mener det i tillegg er en interessant gruppe fordi man kan anta at man ikke vil få så drevne svar som om man snakker med eldre personer, spesielt de med høy utdanning. Unntaket er en fokusgruppe som består av medlemmer av en miljøorganisasjon, som man kan anta er mer enn gjennomsnittlig engasjert i miljøsaken.

⁸ ”Undersøkelse om verdier, natur og miljø 2000”

Miljøproblematikk er et stort felt. Etter at jeg hadde gjennomført intervjuene satt jeg igjen med et omfangsrikt materiale. I oppgaven har jeg valgt å fokusere på hva unge mennesker mener de selv kan bidra med i forhold til miljøet, hva som gjør det vanskelig for de unge å ta miljømessige hensyn og hva de mener andre kan gjøre. I tillegg har jeg sett på om egeninteresse kan stå i veien for det å ha omtanke for miljøet i det daglige liv.

1.5 Oppgavens oppbygging

Teorikapittelet presenterer de sentrale begrepene i teoriene jeg har benyttet i oppgavens analysedel. Metodekapittelet viser til framgangsmåten jeg har brukt til å bestemme oppgavens utvalg i tillegg til hvilke metoder som er benyttet for å samle inn oppgavens data. Jeg har inkludert et eget kapittel som viser forskningsfronten på feltet, her inkluderes funn fra tidligere forskning. Jeg har ikke eget empirikapittel, men presenterer analysen og empiri under ett. Den kvantitative og den kvalitative analysen presenteres hver for seg. I avslutningen oppsummeres de viktigste funnene. Jeg avrunder med betraktninger om hvordan oppgaven kan brukes videre.

2.0 Teori

2.1 Valghandlingsteorien

Vi kan snakke om to motstridende syn i europeisk vitenskapstradisjon når det gjelder hvilken type kunnskap det er mulig å skaffe til veie for forskning: ”Teorien om sammenfall” og ”Teorien om sammenheng” (Aase og Fossåskaret, 2007). Den første mener at kunnskap er sann i den grad den sammenfaller med den ytre virkelighet. Den stadfester dermed at det eksisterer en virkelighet uavhengig av vår viten om den (ibid). Vi snakker her om et positivistisk ståsted, og det er denne posisjonen Rational Choice assosieres med. ”Teorien om sammenheng” assosieres blant annet med fenomenologien. Jeg kommer tilbake til den i avsnittet under.

Rational Choice vokste fram i USA på 1960-tallet. James Coleman, en av frontfigurene for denne retningen, var en av flere som rettet kritikk mot det funksjonalistiske paradigmet, representert av blant andre Talcott Parsons. Coleman mente funksjonalismen henviste menneskene til å være styrt av ytre omgivelser, og dermed ikke rettferdiggjorde individet som fritt og selvstendig. ”(...) actors were social products whose choices were parameterized by nonrational commitments to nation, ethnic group, family responsibilities and the like” (Coleman and Fararo, 1992:xvii). Et sentralt begrep i valghandlingsteorien, er *metodologisk individualisme*, som viser til at samfunnet må forstås på bakgrunn av, og skapes gjennom, menneskelig handling (Elster 1989, Hagen 1996). Dette er valghandlingsteoriens ontologi. På den måten ønsker teoriens forkjempere å overskride mikro - makro problemet i sosiologien.

Det som skiller teorien fra nesten alle de andre teoretiske retningene innenfor sosiologi, er synet på individer som nyttemaksimerende (Coleman and Fararo 1992, Barnes 1995, Hagen 1999). En rasjonell handling kan forklares så enkelt som: “If you want to achieve Y, do X” (Elster 1989:113). Motsatt ville en normstyrt handling kunne illustreres ved for eksempel: “Don’t do X!”. Det er altså utbytte av handlingen som er i fokus, ikke handlingen i seg selv (ibid). Rasjonelle individer søker å få best mulig utkomme av sine handlinger. Det er viktig at aktøren er kunnskapsrik, slik at han eller hun kan velge den handlingen som vil gi dem det best mulige resultat.

Vedkommende må kunne se for seg alle mulige resultater av handlingen sin og velge den som har størst nytteverdi. Samtidig vil det være nesten umulig å kjenne til alle konsekvenser av de ulike handlingsalternativene. Aktøren må dermed sette seg inn i all tilgjengelig kunnskap om hvilke konsekvenser ulike valg vil medføre, noe som fort kan grense til irrasjonalitet. Det vil ikke være mulig å få *fullstendig* oversikt (Elster 1989, Barnes 1995). Grensen mellom det å ha nok kunnskap og det å bruke for lang tid på å sette seg inn i ting kan være vanskelig å bestemme

2.1.1. Det kollektive samhandlingsproblem

Samarbeid mellom rasjonelle aktører skjer gjennom at individer jobber sammen mot et felles gode som er til det beste for alle. Her ligger imidlertid også svakheten i teorien: samarbeid vil ikke være mulig for rasjonelle individer (Hagen 1999, Barnes 1995, Elster 1989). Dette kan illustreres ved hjelp av teoretiske hjelpemidler, som *Fangens dilemma* (figur 1, side 8).

I empirien er dette noe annerledes. Man kan finne andre resultater fra spillteoretiske eksperimenter enn fra rent teoretiske analyser. ”For det første er det mange som velger en kooperativ strategi nærmest uansett (...), men det er også mange som handler slik teorien predikerer. For det andre går det er viktig skille mellom spill der aktørene velger strategier isolert fra hverandre og spill der aktørene kan kommunisere” (Hagen 1999:75). Dersom spillerne ser og kommuniserer med hverandre, vil de altså i større grad velge samarbeid. Hvis aktørene ser hverandre over tid og over gjentatte møter, kan de innse at det beste vil være å samarbeide. De lærer at gjennom å svikte motstanderen, risikerer de selv å bli sviktet neste gang (Bl.a. Barnes 1995, Coleman and Fararo 1992). Slik kan man anta at det er lettere å la seg friste til ikke å samarbeide når man ikke blir påvirket av andre aktører, og i den globale sammenheng vil et individ være usynlig. ”The problem of co-operation in very large groups is often referred to as the problem of collective action, or the free – rider problem (Barnes 1995:27). Ved å bruke denne teorien vil jeg forsøke å belyse konflikten mellom egeninteresse, og det å ta hensyn til kollektivets beste; det kollektive samarbeidsproblemet. Når jeg bruker begrepet rasjonalitet i oppgaven, er det primært denne konflikten jeg refererer til. Det kollektive samhandlingsproblemet har vist seg

egnet til å bruke i analyse av miljøproblemer (Seippel 2002). Jeg bruker dermed rasjonalitet knyttet til miljøproblematikken på en litt annen måte enn hva blant annet Strandbakken (2007) og Halkier (2001a) gjør. Disse forskerne forklarer individers miljø - rasjonalitet som en måte å lære seg å ta hensyn til miljøet på:

”Det aktuelle individet må forutsettes å være en moralsk aktør; en som handler på vegne av andre verdier enn den snevre egennyttens. Samtidig må han være en rasjonell aktør, en som reagerer rasjonelt på informasjon om for eksempel miljøforhold. Formulert innenfor aktørteorien forestiller vi oss en forbruker som handler rasjonelt på vegne av verdier som ligger utenfor egennyttens”(Strandbakken 2007:96).

2.1.2. Fangens dilemma

Valghandlingsteorien er ofte forbundet med ulike spillstrategier for å vise til aktørens ulike valgmuligheter. En kjent versjon er fangens dilemma.

Figur 1, Fangens dilemma, kan illustrere konflikten mellom det beste utkommet for den enkelte aktør og det som vil være til beste for kollektivet. Hvis vi overfører dette til min problemstilling, kan det gjelde om man skal ta hensyn til miljøet eller ikke gjennom å endre eget forbruk. Jeg bruker en figur som viser til samhandling mellom et individ og en gruppe. Når man snakker om et globalt fenomen som klimakrisen, vil en slik tabell være egnet til å illustrere ulike handlingssituasjoner. Figuren er løst designet i forhold til den Barnes (1995) viser til på side 28 i sin bok ”The Elements of Social Theory”.

Figur 1: Fangens dilemma

Gruppe <i>Individ</i>	Gjør ingenting <i>Samarbeider ikke</i>	Gjør noe <i>Samarbeider</i> <i>(reduserer forbruk)</i>
Gjør ingenting <i>Samarbeider ikke</i>	<i>1</i> <i>Miljøkatastrofe</i> <i>(Gratis)</i>	<i>2</i> <i>Katastrofe avverges</i> <i>(Gratis)</i>
Gjør noe <i>Samarbeider</i> <i>(reduserer forbruk)</i>	<i>3</i> <i>Miljøkatastrofe</i> <i>(Koster)</i>	<i>4</i> <i>Katastrofe avverges</i> <i>(Koster)</i>

Figurens felt 3 og 4 viser de to mulige konsekvensene et individs handling vil få, skulle han velge å samarbeide. I felt 3 kan vi se at dersom aktøren velger samarbeid, og reduserer i eget forbruk, vil det ikke ha noen effekt hvis ikke tilstrekkelig mange andre gjør det samme. Han vil her risikere å utføre en kostbar handling uten at det vil ha noen positiv effekt på miljøet. I følge valghandlingsteorien vil dette utfallet være det verste for et rasjonelt individ. En slik aktør vil kanskje se på seg selv som idealist: jeg gjør det som er best for miljøet uansett hva de andre gjør. I felt 4 vises konsekvensen av en felles, kollektiv samhandling: Om alle velger å samarbeide, vil alle få belønningen: verden vil restituere seg om noen hundre år. Men, dette er også et handlingsvalg som vil koste alle aktørene noe. I tillegg vil det kreve at alle, eller mange nok, reduserer eget forbruk. Det vil være vanskelig for rasjonelle individer å samarbeide slik at utfallet blir best for alle. Denne ruten representerer det kollektive godet man vil få dersom alle aktørene velger samarbeid.

De to øverste feltene i figuren viser konsekvensene for individet ved ikke å velge samarbeid. Dersom alle opererer ut i fra disse idealtypene for rasjonelle handlingsmønster, vil vi befinne oss i en situasjon hvor ingen gjør noe for miljøet, og straffen blir at verden går under om noen hundre år, som illustrert i felt 1.

Figurens felt 2 viser fristelsen med å være gratispassasjer: Rasjonelle aktører vil foretrekke ikke å redusere i egen levestandard, men satse på at tilstrekkelig mange andre gjør det. På den måten får de del i de kollektive godene det medfører, som i dette eksempelet vil være at man unngår en miljøkatastrofe, uten at det vil koste aktøren noe. “Free-riders refers to the structures of incentives, a structure that would lead a (...) “rational” person to leave to others an action that benefits both self and others, if the action is costly” (Coleman and Fararo, 1992:x).

Den dominerende strategien i spillet vil være ikke å samarbeide (rute 1 og 2). Det vil gi det beste utfallet for individet, uansett hva de andre velger å gjøre. På den måten kan man si at spillet er individuelt rasjonelt, men kollektivt ineffektivt (Barnes 1995, Hagen 1999). I følge valghandlingsteorien kan man unngå gratispassasjerer gjennom å innføre sanksjoner overfor dem som vil kunne la seg friste av ikke å bidra til opprettholdelse av kollektive goder (Wallace and Wolf 2006, Barnes 1995). På den måten kan den sosiale orden opprettholdes.

2.1.3 Allmenningens tragedie

Garrett Hardin (1968) er kjent for å formulere ”loven” om hvordan egeninteresse kan ødelegge for fellesskapet: ”Tesen er i korthet at dersom de individuelle brukerne av en allmenning ikke er underlagt noen form for restriksjoner, vil deres samlede utnyttelse føre til overutnyttelse og etterhånden ramme alle.” (Gulbrandsen 1999:164) Her må allmenningen det refereres til nødvendigvis være et gode som mange er interessert i. I min oppgave vil denne goden være Jorda og dens fremtid, et gode som man kan anta at alle er interessert i. Hardin (1968) peker på motsetningene som kan oppstå når rasjonelle individer prioriterer egne, kortsiktige interesser framfor langsiktige og kollektive hensyn. Han skildrer dilemmaet gjennom å vise til et beiteområde for husdyr som blir brukt av flere personer. Alle ville øke profitten gjennom å få flere dyr, noe som førte til overbeite og tap for alle. Når det er snakk om et felles gode som Jorda og nødvendigheten av å bremse den globale oppvarmingen, tilføres et ekstra ledd: Vi som lever her og nå vil sannsynligvis ikke merke effekten av å gjøre en innsats like godt som kommende generasjoner. Denne effektforskyvningen antar jeg kan ytterligere komplisere viljen til å velge kollektivets beste over egeninteresse.

2.2 Berger og Luckmann

Berger og Luckmann faller inn under den fenomenologiske så vel som den konstruktivistiske greinen av sosiologisk teori. Et av hovedargumentene til fenomenologiske sosiologer er at hverdagen er et sosialt konstruert system av verdier som har akkumulert over tid, og som blir tatt for gitt av gruppemedlemmer (Wallace&Wolf, 2006). I likhet med valghandlingsteorien stiller den fenomenologiske retningen seg kritisk til den strukturtunge funksjonalismen. Individet blir, som i Rational Choice, sett på som fritt og selvstendig. Berger og Luckmann ønsker også i likhet med tilhengerne av Rational Choice å forene aktør – struktur problemet innenfor sosiologien (Berger og Luckmann 2006). Det er imidlertid store ulikheter mellom valghandlingsteorien og Berger og Luckmanns teoretiske ståsted. For det første vil nyttemaksimering ikke være særlig forenlig med et fenomenologisk standpunkt. For det andre aksepterer ikke denne disiplinen synet på at individer handler uavhengig av hverandre (Barnes 1995, Berger og Luckmann 2006). Slik valghandlingsteorien er knyttet til ”Teorien om sammenfall”, er fenomenologien og konstruktivismen knyttet til ”Teorien om sammenheng” (Aase og Fossaskåret 2007). I følge teorien om sammenfall, finnes det ingen virkelighet uavhengig av menneskelig kunnskap og persepsjon slik positivistene påstår, hevder Aase og Fossaskåret.

2.2.1 Den subjektive verdens opphav

Det er gjennom å introdusere begrepene eksternalisering, objektivisering og internalisering Berger og Luckmann ønsker å forene mikro-/makronivåene i samfunnet. **Eksternalisering** forstås som at det er individers handlinger som skaper samfunnet. Det er på bakgrunn av gjentatte handlingsmønstre at den sosiale orden oppstår. ”Den menneskelige organismens iboende ustabilitet gjør det tvingende nødvendig at mennesket selv skaffer stabile omgivelser for sin atferd. Mennesket må selv spesialisere og styre sine drifter” (Berger og Luckmann 2006:69). Det vil si at sosial orden er et resultat av tidligere menneskelig aktivitet og eksisterer kun fordi, og så lenge menneskelig aktivitet fortsetter å produsere den (ibid). **Objektivisering** er ”prosessen der de menneskelige aktiviteters eksternaliserte produkter får karakter av

objektivitet” (ibid:75). Virkeligheten, som oppfattes som altoverskyggende av individene, er dermed skapt av menneskene, men virker samtidig uavhengig av menneskene. På den måten *institusjonaliseres* handlinger i mønstre som av samfunnets individer oppfattes som en objektiv virkelighet. Det er når denne objektive virkeligheten overføres til neste generasjon at man kan snakke om en sosial verden i følge forfatterne. Det skjer gjennom *internalisering*, en form for sosialisering der den neste generasjon tilegner seg den objektive virkeligheten som sin egen. Individet tillærer seg en identitet og forståelse av den verden det sosialiseres inn i. På den måten blir den *institusjonelle orden* sikret.

2.2.3 De signifikante andre

Ved legitimeringen av den objektive verden, er det viktig at individene sosialiseres inn i den kunnskapen og de reglene som samfunnets institusjonelle orden hviler på (ibid). Det er ikke nok at neste generasjon lærer hva de skal gjøre, de må også læres hvorfor de skal gjøre det. Denne forklarings og rettferdiggjøringsprosessen er en form for legitimering. En viktig del av primærsosialiseringen er at man identifiserer seg med de personer hvis verden man internaliserer og gjør til sin egen. De viktigste agentene som står for sosialiseringprosessen som klargjør barnet til å tre inn i samfunnet, er de signifikante andre. De signifikante andre er i følge Berger og Luckmann først og fremst foreldre, så lærere og kamerater etter hvert som man blir eldre. Med andre ord personer som er en viktig del av individets liv. Forfatterne deler sosialiseringprosessen inn i primærsosialisering hvis det begynner i barndommen, og sekundærsosialisering som skjer på et senere tidspunkt i livet. Det er her snakk om å tillære seg mer spesialisert kunnskap, for eksempel gjennom yrkesrettet utdanning. Den verden man internaliserer i barndommen vil være mest virkelig og påtrengende for individet.

2.2. 2 Betydningen av vaner

En viktig årsak til at den sosiale orden i et samfunn opprettholdes, er institusjonalisering av handlinger. Dette skjer gjennom vanedannelsesprosesser, som går forut for all institusjonalisering (Berger og Luckmann 2006). ”Å si at en del av den menneskelige aktivitet er blitt institusjonalisert, er det samme som å si at denne delen av aktiviteten er blitt underlagt sosial kontroll” (ibid:71). Det kan være den generelle aksepten om at man ikke skal ta liv eller stjele. Det som flertallet av menneskene som lever i et samfunn mener er rett. På den måten blir vaner fundamentet som den sosiale orden hviler på, og kan forklare de store samfunnsstrukturene. Imidlertid oppstår også vaner på mikroplan og kan gjelde daglige praksiser. Halkier (2001b) kommenterer at vanen med å kjøpe en bestemt type produkt, kan overskygge viten om at produktet etisk sett ikke er det riktige å kjøpe. I følge Berger og Luckmann kan vanedannelse frigjøre individet fra byrden av alle avgjørelsene som må tas, og gir det en psykologisk lettelse som har sitt grunnlag i menneskets ikke-målrettede, instinktive natur. Dette kan også illustreres med kvinnene Skorstad (2005) intervjuet, som trakk fram at det er ”så enkelt” å forholde seg til et varemerke man har vent seg til.

3.0 Metode

3.1 Metodevalg

3.1.1 Oppgavens data og metode.

I denne oppgaven har jeg benyttet metode triangulering gjennom å kombinere kvalitativ og kvantitativ metode (Aase og Fossåskaret 2007, Thagaard 2003, Hammersley og Atkinson 2006). Materialet jeg analyserer stammer fra to ulike undersøkelser, en basert på tidligere innsamlet kvantitativt materiale fra en undersøkelse gjennomført av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste: ”Undersøkelse om verdier, natur og miljø 2000”⁹. Og en der jeg samlet inn materialet selv gjennom kvalitative fokusgruppeintervju. Det er fokusgruppematerialet som er av størst betydning.

3.1.2 Kvalitativ versus kvantitativ forskningsstrategi

Det som kjennetegner kvantitative metoder er at de vektlegger utbredelse og antall (Thagaard 2003, Blaikie 2000, Brannen 1992). Surveys vil ikke kunne gi noen fyldig forklaring på respondentenes sosiale verden. De er derimot gode til å produsere sosiale og demografiske oversikter over utbredelser, og vise forskjeller innenfor undersøkelsens tema. Kvantitative metoder forbindes ofte med en deduktiv forskningsstrategi, hvor forskeren er ute etter å teste hypoteser som er avledet fra teori (Blaikie 2000, Thagaard 2003).

Kvalitative undersøkelser ønsker å forstå informantenes livsverden ut ifra deres egne begreper, og gjenspeiler slik gjerne mangfoldigheten til emnet for studiet. Jeg er i intervjusituasjonen ute etter informantenes holdninger, handlinger og forståelse av miljøproblematikken. Min oppgave har slik en abduktiv tilnærming. I følge Blaikie (2000) er denne forskningsstrategien den eneste som fokuserer på *forståelse*. Gjennom å la seg “utdanne” av informantene kan forskeren omforme hverdagslig språk til en

⁹ http://www.nsd.uib.no/data/ny_individ/norStudy/norStudy.cfm?norStudyID=656

vitenskapelig terminologi. Denne forskningsstrategien er slik godt egnet til å bruke i kvalitative studier, hvor man ønsker å gå i dybden og vektlegge aktørenes egen fortolkning av det som er forskningens tema (Thagaard 2003, Blaikie 2000).

3.1.3 Kombinering av metoder

Styrken ved å kombinere metodene ligger i det at de viser til ulike dimensjoner til fenomenet som skal undersøkes. Kritikerne av dette synet mener at ulike metoder bør brukes i forhold til ulike forsknings spørsmål, eller ulike sider ved forskningen (Brannen 1992). ”By contrast Denzin, in his original formulation of triangulation, saw the combining of research strategies as a means of examine the same research problem, and hence of enhancing claims concerning the validity of the conclusions that could be reached about the data” (Denzin 1970 i følge Brannen 2002:13). Jeg kan, ved å analysere en kvantitativ undersøkelse om personers holdninger til miljøet, finne ut hvordan ulike grupper stiller seg til miljøhensyn. Gjennom å intervju de samme gruppene, kan jeg finne ut hvorfor de for eksempel finner det vanskelig å ta tilstrekkelig hensyn til miljøet i hverdagen. Slik kan det være fruktbart å belyse samme tema gjennom ulik metodebruk:

”Skal vi få frem dette bildet¹⁰ i hele sin bredde og med sine mange nyanser, har vi bruk for å forene kvantitative og kvalitative forskningsmetoder. Dette gjøres ikke best ved å underslå forskjeller mellom de to tilnærmingene. Nettopp ved å markere særtrekk og egenart ved hver av tradisjonene blir det lettere å se at de bidrar med forskjellige kunnskapsdimensjoner. I sum fremmer de to metodene den innsikt samfunnsforskningen har ansvar for å utvikle” (Aase og Fossåskaret 2007:12).

Statistiske resultater fra kvantitative undersøkelser kan vise til grupper i befolkningen som kan være av interesse for forskeren å studere nærmere (Brannen 1992, Halkier 2006). Og det er kvantitative undersøkelsers evne til å vise til forskjeller mellom ulike grupper i befolkningen jeg blant annet har brukt til å bestemme utvalget for den kvalitative undersøkelsen.

¹⁰ her viser dette *bildet* til det eksempelet som er brukt i teksten, men jeg mener det er representativt også for mitt eksempel

3.2 Fokusgrupper

I fokusgrupper vil data skapes gjennom den sosiale interaksjonen deltakerne imellom. Dette er en av fordelene ved å bruke denne typen intervju (Halkier 2006, Wibeck 2000, Bloor et al. 2001). På denne måten kan man få innsikt i hvordan intervjupersonene samtaler om temaet. Fokusgrupper kan slik være egnet til å bruke når man vil studere menneskers meninger, holdninger og vurderinger i forhold til et visst emne (Wibeck 2000). ”Det som kjennetegner fokusgrupper som metode blir da at de er en kombinasjon av gruppeinteraksjon og forskerbestemt emnefokus” (Halkier 2006: 11-12, min oversettelse). Jeg valgte å bruke fokusgrupper da man muligens i større grad enn ved enkeltintervju vil få frem hvordan disse unge personene reflekterer over miljøproblematikken. Jeg tok også hensyn til informantenes unge alder. Man bør være oppmerksom på forholdet mellom informant og forsker, og gjennom å intervju flere samtidig, antok jeg at de ville føle seg mer bekvemme under intervjusituasjonen. I tillegg til å få vite litt om hva hver enkelt gjør eller ikke gjør i forhold til miljøproblemet, ønsket jeg slik å sette meg inn i gruppenes utvikling av en felles oppfatning av saken. Derfor var det viktig for meg at de hadde et *felles grunnlag å diskutere ut i fra*¹¹.

3.3 Praktisk gjennomføring

3.3.1 Å finne informanter

Thagaard (2003) viser til at personer med høyere utdanning gjerne er mer villige til å delta i kvalitative studier, noe som kanskje kan forklare hvorfor det å finne informanter var vanskeligere enn først antatt. En annen mulighet er at dette er et tema som er vanskelig, eller ikke så engasjerende å snakke om for den ønskede aldersgruppen. Det var heller ikke lett å få samlet flere unge mennesker til felles intervju. Jeg benyttet meg blant annet av ”snøball-metoden”, og det rant ofte bort i sand, da kontaktpersonene mine ikke fikk tak i nok folk som kunne være med eller

¹¹ Thagaard 2003 trekker dette fram som en av forutsetningene for å gjennomføre gruppeintervjuer. Jeg finner det fruktbart å bruke til å forklare sammensetningen av fokusgruppene.

som kunne stille samtidig. Det var en tidkrevende prosess. Alle intervjuene ble gjennomført i perioden 24. oktober til 27. november 2007. Jeg fikk frafall i alle gruppene bortsett fra den første. Dette viser viktigheten av å få tak i tilstrekkelig mange personer, slik at man ikke får problemer med for få deltakere. Hva som er den korrekte størrelsen for fokusgrupper varierer¹²; jeg støtter meg til Wibeck (2000) som mener at man ikke bør ha færre enn fire og ikke flere enn seks deltagere. Min veileder poengterte og at det var viktig at gruppene ikke ble for store, da det kunne stille for høye krav til min rolle som moderator. Etersom man utvikler erfaring med denne type intervju, både teoretisk og praktisk, kan man øke antall deltagere i gruppene.

3.3.2 Utvalg av intervjupersoner

Felles for alle deltagerne i intervjuene er at de er fra Nord Norge og at de bor i Tromsø. Jeg har ikke lagt vekt på annen sosial bakgrunn enn alder og utdanning. Jeg valgte å rekruttere personer i samme bekjentskapsgruppe, da oppgavens tema kanskje lettere vil kunne diskuteres fritt blant individer som kjenner hverandre. Bloor trekker fram fordelene med å bruke deltagere fra allerede eksisterende sosiale grupper:

”Research participants who belong to pre-existing social groups may bring to the interaction comments about shared experiences and events (...) and generally promote discussion and debate” (Bloor et al. 2001:22). De to første intervjugruppene var satt sammen av ungdom som jeg kjenner til og tok direkte kontakt med. De fikk så med seg venner. En av mine medstudenter satte meg i kontakt med noen av sine venner, og disse tok igjen kontakt med flere som var villige til å stille til intervju. De utgjør dermed intervju nummer 3. Miljøgruppa kom jeg i kontakt med ved å ringe regionkontoret til miljøorganisasjonen i Nord-Norge, og de ga meg telefonnummeret til et av medlemmene her i Tromsø. Hun fikk med seg andre medlemmer som var villige til å stille på intervjuet, som blir det fjerde og siste. Vi sitter da igjen med fire fokusgrupper:

¹² Halkier (2006:38), Wibeck (2000:49)

Intervju 1: Tre gutter på 18 år.

Intervju 2: To gutter på 18 og 22 år.

Intervju 3: To gutter på 20 og to jenter på henholdsvis 18 og 20 år.

Intervju 4: Fire jenter på 18 år.

3.3.3 Gjennomføringen av intervjuene.

Jeg brukte en godt strukturert intervjuguide, med relativt åpne spørsmål, som jeg testet på noen velvillige medstudenter før jeg iverksatte den i feltarbeidet. På den måten fikk jeg tilbakemelding både på guiden og på meg som moderator. Jeg valgte av ulike årsaker å bruke en strukturert guide. Jeg antok at jeg ville få et mer fokusert materiale som ville gjøre analyseprosessen mer oversiktlig i og med at man får mye, og ikke minst mye varierende materiale fra fokusgruppeintervju (Wibeck 2000). Jeg var i tillegg ute etter, i analysen å kunne sammenligne argumentene i de ulike fokusgruppene med hverandre.

Intervjuene varte mellom 50 minutter og halvannen time, alt ettersom hvor aktive deltakerne var. Jeg prøvde å gjennomføre alle intervjuene i omgivelser som deltakerne var kjent med, da det kan være utslagsgivende for hvorvidt personene føler seg komfortable eller ikke. Noen av informantene fikk informasjonsbrevet (vedlegg 1) før de skulle stille til intervju, andre fikk brevet når vi møttes. Jeg gikk igjennom en del punkter med dem før vi startet, blant annet det som omhandler anonymisering av deltakerne. Eventuelle spørsmål som de måtte ha til intervjuet eller temaet ble og tatt opp før vi startet. Alle samtaler ble tatt opp på lydbånd. Informantene ble før vi startet spurt om de syntes opptak var greit, noe ingen hadde innvendinger til.

3.4 Presentasjon av gruppene

Jeg refererer til de ulike intervjuene som intervju 1, 2, 3 og 4. For å anonymisere informantene, er alle navn fiktive. Jeg har valgt å gi intervjupersonene i gruppe 1 navn

på A og B, gruppe 2 får navn på C og D også videre. Det var bare i intervju 3 at det var gutter og jenter som deltok samtidig, noe som ikke er gjort med hensikt. Kjønnssammensetningen ble bestemt ved tilfeldigheter. Det var heller ikke fra min side uttrykt noe spesielt ønske om å ha blandede grupper eller ikke.

Intervju 1. Vi møter her Adam, Benny og Alex. Alle tre er 18 år og går på videregående skole, yrkesrettede linjer. Dette intervjuet var opprinnelig ment å være et testintervju, men det fungerte så bra at jeg valgte å inkludere det i oppgaven. Disse tre guttene kjenner hverandre godt og man kan dermed anta at de er vant til å diskutere seg imellom, noe som gjenspeiler seg i intervjuet. De var meget åpne om sine standpunkt, og samtalen hadde en god flyt. Intervjuet var preget av en god tone, mye latter og fin innlevelse i temaene som ble diskutert.

Intervju 2. Her deltok to gutter, Chris 18 år som går på videregående skole og jobber litt ved siden av og David 22 år som jobber i en barnehage og har fullført videregående skole. Det skulle være fire stykker med i dette intervjuet, men bare to kunne stille. Jeg valgte likevel å gjennomføre det, selv om det strengt tatt ikke kan kalles for et fokusgruppeintervju. Deltakerne kjenner hverandre, men de omgås ikke på samme måte som guttene i intervju 1. Det kan være en av årsakene til at de ikke var like aktive i denne gruppen som i gruppe 1. Det ble likevel gode samtaler rundt temaet, og de utfordret til tider hverandres meninger på en produktiv måte.

Intervju 3. I dette intervjuet deltok Ellen på 18 som går på videregående skole, Frank 20 og Fredrik 20 år som går andre året på en av byens høyskoler og Elisabeth på 20 som jobber på kafé. Dette er det eneste intervjuet hvor jenter og gutter deltok sammen, og det eneste intervjuet hvor ikke alle deltakerne kjente hverandre fra før. Denne gruppen genererte mye bra materiale, de var interesserte og reflekterte. Alle fire deltok fint i diskusjonene. Samtidig var dette det intervjuet som hadde flest opphold i samtalen. Jeg antar det kan ha noe å gjøre med at ikke alle kjente alle, slik som i de andre gruppene.

Intervju 4. Miljøgruppa: Grete, Hilde, Gunvor og Heidi. Alle er 18 år og går på videregående skole. I dette intervjuet valgte jeg å ha med en assistent som noterte i hvilken rekkefølge deltakerne snakket. Denne avgjørelsen viste seg å være riktig, da denne gruppen var desidert mest aktiv. Ikke så rart, emnet tatt i betraktning. Med en gruppe sammensatt av aktivister som brenner for saken, gikk praten livlig! Her fikk

jeg størst problemer med at personer snakket i munnen på hverandre, noe som vanskeliggjorde transkriberingen. Men det tyder på at de involverer seg, og er dermed et bra tegn. På grunn av det aktive engasjementet for saken blir miljøgruppa blir en slags referansegruppe; jeg ser på likheter og forskjeller mellom deres og de andre gruppenes argumenter.

3.5 Metodologiske refleksjoner

3.5.1 Intervjuenes interaksjonsformer og moderatorrollen

På grunn av det etiske aspektet har jeg ikke i detalj omtalt interaksjonen innad i gruppene. Jeg foretar i stedet felles refleksjon. Jeg la opp til å styre intervjuene inn på tema som jeg ønsket de skulle snakke om, hvis de ikke ble tatt opp av deltakerne. I intervjuguiden (vedlegg 2), kan man se at jeg hadde to hovedspørsmål med flere underspørsmål. Imidlertid tok de ofte opp emner jeg ville de skulle reflektere over, uten at jeg trengte å introdusere dem. Selv om intervjuene var strukturerte, var det likevel rom for stoff brakt på bane av deltakerne selv. På denne måten fikk jeg responser på emnene jeg presenterte, i tillegg til at deltakerne selv trakk fram forhold de syntes var viktige. Som det framkommer av intervjuguiden, inneholder den mange spørsmål. Ikke alle ble stilt under intervjuene.

I enkelte intervjuer dominerte noen personer samtalen. En av moderatorens oppgaver er å prøve å trekke inn personer som faller utenfor (Halkier 2006), noe jeg prøvde å gjøre. I noen intervju deltok jeg som moderator mer enn i andre. Dette kunne skyldes at jeg til tider følte at det ble "en ubehagelig stillhet". Her merket jeg imidlertid også fordelen med å ha mange spørsmål i intervjuguiden, slik at jeg kunne gå over til neste tema hvis ingen tok ordet, og på den måten holde samtalen i gang. Det som i stor grad var med på å bestemme hvordan jeg fungerte som moderator, var hvor ivrig deltakerne diskuterte seg imellom, og om de uoppfordret tok opp ønskede tema. Det var også situasjoner hvor jeg merket at personene henvendte seg mer til meg enn til hverandre når de snakket. Når jeg i ettertid studerer de transkriberte intervjuene, er det flere situasjoner hvor jeg skulle ønske jeg hadde ventet litt med å snakke eller

introdusere nye tema. Både Halkier (2006) og Wibeck (2000) fremhever viktigheten av å ha is i magen når det oppstår pauser under intervjuet, da man ofte vil oppleve at en av deltakerne etter hvert tar ordet. Men det er vanskelig å huske på alt i en slik situasjon, da jeg som helt fersk i moderatorrollen kunne være smånervøs og stresset. Det har noe å si i forhold til hvordan jeg oppfattet interesse rundt og deltagerens respons på spørsmålene mine.

Jeg vil karakterisere alle intervjuene som vellykkede, men som naturlig er i denne formen for intervju, blir alle forskjellige, siden deltakerne og gruppenes sammensetninger er ulike. Noe som gikk igjen i de fleste intervjuene, var tendensen til å utfordre hverandres meninger, selv om de vel ikke er så uenige når alt kommer til alt. På den måten tvinges deltagerne til å reflektere over og forsvare sine meninger. Det ble av og til kommentert at dette ikke er noe de snakker om til vanlig. De reflekterte over egen posisjon i å ta hensyn til miljøet på en måte som jeg forsto de ikke var vant til å gjøre. I tillegg opplevde jeg at de stilte hverandre spørsmål. Dette er karakteristisk for denne intervjumetoden og et verdifullt bidrag til produksjon av data (Halkier 2006, Bloor et al.2001). Her illustrert med et utsnitt fra intervjuet med Chris og David:

I: Trur du persona tenke over om dem kanskje bør gjøre nåkka? (I forhold til det å ta hensyn til miljøet i den daglige situasjonen.)

Chris: Ja, men dæm gidd ikkje

David: Æ trur det faktisk e for mye at menneska, mange menneska ikke vet nok om det her fordi at de har andre ting å bekymre sæ for, bry sæ om. Det e kanskje litt for lite opplysninge om det i..enkelte plassa.

Chris: Alle de landan som har så mye penga at de har sånne ting som..gjør det her (forurensning) vet jo nåkka om det.

David: Jaja, men enkeltpersona.. La oss, la oss ta for eksempel Kina, trur du alle i Kina vet om de her miljøgreiarn her?

Chris: Aa.. Æ trur dæm e ganske..

David: Det trur æ faktisk ikke dem gjør.

De snakker her med hverandre på en mye mer direkte måte enn hva jeg som moderator kunne ha tillatt meg i et individuelt intervju. Dette er et godt eksempel på hvordan de sammen reflekterer over temaet, uten at jeg som moderator trenger å stille så mange spørsmål.

3.6 Bearbeiding av materialet.

3.6.1 Valg av metode og valg av teori.

Jeg hadde i utgangspunktet tenkt å bruke bare valghandlingsteorien til å analysere materialet. Det ble noe problematisk, delvis fordi en positivistisk teori ”krever” en deskriptiv forskningsstrategi, og ofte forbindes med spørreskjemaundersøkelser (Hammersley and Atkinson (2006, Hagen 1996). Gjennom å kontrollere variablene respondentene skal svare på, og eliminere påvirkningen fra observatøren, ønsker man å komme fram til deltakernes ”sanne” meninger om temaet som skal undersøkes (Hammersley og Atkinson 2006). Når disse spørsmålene besvares skal respondentene være minst mulig påvirket av eksterne forstyrrelsesmomenter. Slik kan man sitte igjen med data som er egnet til å måle for eksempel rasjonalitet. Gjennom å gjenta tilsvarende prosedyrer vil det i følge tilhengerne til positivismen, være mulig for en annen forsker å komme fram til samme resultat. På den måten vil man kunne styrke dataenes pålitelighet (ibid). Når jeg foretar intervju med en gjeng leende og skravlete unge mennesker, gjør jeg stort sett alt det som ikke skal gjøres for å tilfredsstille slike krav til bruk av valghandlingsteorien. Jeg sitter igjen med relativt lite materiale om hvorvidt deltakerne tar direkte hensyn til miljøet i hverdagen. Det som er karakteristisk er hvordan det ble snakket om ”de andre”, hvorfor ”noen” tenker slik og sånn. Det gjorde det vanskelig å få god oversikt over informantenes *eget* ståsted. Jeg mener imidlertid det er mulig å få fram handlinger og holdninger som kan klassifiseres som rasjonelle, slik jeg bruker rasjonalitet, gjennom kvalitative intervju.

Kvalitative undersøkelser kan sies å høre til det naturalistiske paradigmet. Det hevdes her at den menneskelige atferd ikke kan ”underkastes den type kausalanalyse og manipulering med variablene som kjennetegner den kvantitative forskningen (Hammersley og Atkinson 2006). Ettersom oppgaven min er kvalitativt orientert, så meg nødt til å trekke inn annen teori underveis. Etter jeg satt meg inn i det kvalitative intervjumaterialet fremsto Berger og Luckmann som det naturlige valget. Som representanter for konstruktivismen samt den fenomenologiske retningen innenfor sosiologien, vil de kunne berike analysen av det empiriske materialet ytterligere. Det kan være fruktbart å trekke inn en teoretisk retning som ønsker å sette informantenes

forklaringer inn i deres sosiale kontekst. Jeg får slik en større sammenheng mellom epistemologi, teori og metode.

3.6.2 Analysestrategi

Analysen av materialet er sammensatt. Jeg starter med en kvantitativ analyse¹³ og fortsetter med analysen av det kvalitative materialet. Jeg har analysert materialet fra fokusgruppeintervjuene ved hjelp av *horisontale* innholdsanalyser (Rausch, i følge Wibeck 2000). Her gjør jeg rede for de emnene som går igjen i alle gruppene. Jeg tror denne metoden vil være egnet til å bruke på mitt materiale. Jeg har en fast guide hvor ulike tema introduseres, og jeg kan dermed se på argumenter og forklaringer som går igjen i de ulike gruppene.

Gjennom å presentere deltakerne i de kvalitative intervjuene spørsmål som stammer fra den kvantitative undersøkelsen, kategoriserer jeg deltakernes holdninger i forhold til ulike, miljørelaterte spørsmål. I denne prosessen tester jeg ut om det kollektive samhandlingsproblem, illustrert i *figur 1, Fangens dilemma*, kan være fruktbart til å tolke de ulike kategoriene. Testing av teorier forbindes ofte til spørreskjemaundersøkelser, men også strukturerte intervjuer kan være egnet til dette formål (Brannen 1992). I tillegg til at jeg kategoriserer deltakernes holdninger, ønsker jeg å få fram deres egne forklaringer og forståelser av miljøproblematikken. Det er viktig at man er åpen for hvordan informantene deler, for dem, relevante sider ved det temaet som skal studeres inn i kategorier (Aase og Fossåskaret 2007). Dermed er det av betydning at jeg er mottakelig for hvordan deres årsaksforklaringer på, for eksempel hvorfor det kan være vanskelig å ta miljøhensyn, kan avvike fra mine. Jeg mener det er viktig å sette forklaringene sammen med informantenes sosiale kontekst for å gi en bedre og fyldigere forståelse av svarene. Jeg forsøker å vise denne sammenkoblingen gjennom å se på hvordan emnet for oppgaven bearbeides av informantene. Slik løfter jeg det sorterte materialet fra rene beskrivelser av kategorier. Denne prosessen utgjør den tredje og den viktigste analyseprosessen. Gjennom koding, sorterte jeg materialet etter tema det ble snakket om i gruppene. De

¹³ Se kapittel 3.8.2, min bruk av undersøkelsen

temaene jeg går inn på ble tatt opp i tre eller fire av fokusgruppene hvis ikke annet er påpekt.

De ulike tegnene jeg bruker i intervjusekvensene betyr:

I: intervjuer. // indikerer at andre bryter inn i samtalen. [...] viser til at en sekvens i intervjuet er fjernet. (...) viser til at deler av det personen sier er fjernet. Og ... viser til stillhet.

3.7 Etiske aspekter ved fokusgruppeintervju

Gjennom å bruke fokusgrupper setter man et noe annerledes krav til anonymisering av deltakerne. Som forsker kan man garantere deltakerne at informasjon vedrørende deres identitet og uttalelser ikke blir videreformidlet, men man kan ikke garantere for at de andre deltakerne tar samme hensyn (Wibeck 2000). I denne formen for intervju er alle vitner til hverandres argumentasjon og gjenkjenner andre i bruk av sitater. Det er dermed viktig at de som er med i fokusgruppeintervjuene blir anmodet om å respektere anonymiteten til de andre i gruppen og ikke bringer informasjon videre. Jeg var også bevisst på å styre samtalen vekk fra situasjoner hvor deltakere på grunn av sine argumenter kunne føle seg presset av de andre. Det var imidlertid ikke et stort problem. De fleste gruppene var sammensatt av personer som kjente hverandre godt fra før og jeg kunne dermed gi dem større spillerom til å utfordre hverandres meninger.

I oppstartfasen til oppgaven tok jeg kontakt med NSD for å høre om prosjektet var meldepliktig. Gjennom samtale med en av de ansatte der kom vi fram til at det ikke var tilfelle. Oppgavens tema er ikke sensitivt, og når jeg anonymiserer deltakerne mente han at jeg trygt kunne skrive oppgaven uten å melde den inn. Jeg oppbevarte heller ikke informantens personalia sammen med det transkriberte materialet.

3.7.1 Generaliserbarhet

Resultatene fra fokusgrupper er ikke statistisk generaliserbare (Wibeck 2000). På den måten vil ikke funnene i en slik intervjuform kunne overføres til en større befolkning. Jeg vil ikke kunne generalisere, men jeg kan henvise til en trend som muligens kan være representativ for denne samfunnsgruppen: Det er ulike utsagn i gruppene, men flere ting går igjen. Det som kan være relevant er å se på om kunnskap som utvikles i mitt prosjekt er overførbart til andre situasjoner. Dette kalles teoretisk generalisering, og ”baserer seg på at den studien som representerer utgangspunktet for argumentasjonen for overføringer av fortolkninger, har bidratt til å utvikle en forståelse for grunnleggende trekk ved det fenomenet som studeres” (Thagaard 2003:185). Det jeg har gjort er å sette fokus på en gruppe som kanskje er mindre opptatt av miljøspørsmål enn andre. Jeg har ikke utviklet ny teori, men sett på informantenes forståelse av temaet, noe som kan være viktig nok. Jeg har dokumentert hvordan folk sammen jobber seg frem til kunnskapen de har.

3.7.2 Reliabilitet

Reliabilitet går på datas pålitelighet.(blant andre. Blaikie 2000, Hellevik 2002). I kvantitative analyser gjelder at forskjellige forskere skulle kunne foreta den samme undersøkelsen og få tilnærmet samme resultatene. Ved bruk av en kvalitativ tilnærming blir kravet om reliabilitet noe annet. Et kvalitativt forskningsprosjekt vil nødvendigvis være knyttet til forskers kunnskap om og erfaringer i forhold til temaet vedkommende behandler. På den måten vil man ikke finne to like forskningsprosjekt. Reliabilitet i dagens kvalitative forskningsverden kan sies å være en måte å ”produsere og bearbeide data eksplisitte og gjennomskuelige for andre, slik at de kan vurdere om det er utført et ordentlig stykke arbeid” (Halkier, 2006:110, min oversettelse). Reliabilitet fungerer slik som en forutsetning for datas validitet; rett og slett å vise at man har gjort jobben godt nok.

3.7.3 Validitet

Validitet har å gjøre med tolkningen av det som observeres. Det handler om å studere det man virkelig har sagt at man skal studere (Wibeck 2000). Enkelte ting kan svekke validiteten til fokusgruppeintervjuer. Det kan være at gruppedeltakerne ikke sier hva de egentlig tenker på grunn av de andres tilstedeværelse. Eller det kan være snakk om å gjøre inntrykk på eller overtale de andre. Det gjelder for motivator å kunne stole på at deltakerne sier det de faktisk mener (ibid). Det kan også med fordel stilles en del kontrollspørsmål underveis for å forsikre seg om at betydninger som er viktige for deltakerne blir korrekt oppfattet av moderator (Halkier 2006). Jeg som forsker må dessuten være trygg på at de funnene jeg kommer fram til i analysen vil gjenspeile oppgavens problemstilling. Validitet er knyttet til vurdering av forskerens tolkning, det er viktig at forskeren går kritisk gjennom sine egne tolkninger (Thagaard 2003). Bekreftelser fra annen forskning, - resultater fra ulike studier kan støtte ens egen tolkning (ibid).

3.8. Den kvantitative delen

3.8.1 Generelt om undersøkelsen

Det kvantitative datamaterialet som er benyttet i oppgaven er hentet fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes undersøkelse ”*Undersøkelse om verdier, natur og miljø 2000.*” ”Undersøkelsen er finansiert av Norges forskningsråd. Data ble samlet inn av Norsk Gallup A/S (og NSD) og tilrettelagt for forskningsmål av NSD. Ingen av de nevnte institusjonene er ansvarlige for analysen eller tolkningen av data som er gjort her.”¹⁴. Undersøkelsen ble gjennomført som en postenqûete høsten 2000. Spørreskjema ble sendt ut til et tilfeldig utvalg på 2500 personer i alderen 18 – 79 år trukket fra Det sentrale personregisteret. Det kontrollerte og endelige datasettet inneholder 1453 personer, det vil si en svarprosent på 58,1. Undersøkelsen inngår som en del av en større internasjonal undersøkelse, ”*Attitudes towards the Environment*

¹⁴ Hele undersøkelsen er å finne på nett: www.nsd.uib.no/nsd/rapport/nsd_rapport120.pdf

II”, i regi av forskningssamarbeidet The International Social Survey Programme (ISSP).

Frafall etter demografiske kjennetegn: Svarprosenten i de fleste gruppene varierer lite og utvalget kan bli regnet som representativt etter både kjønn, aldersgrupper og landsdel.

3.8.2 Min bruk av undersøkelsen

Det kvantitative materialet blir brukt som en innfallsvinkel til de kvalitative intervjuene, og til partielt å bestemme utvalget til oppgaven. Opprinnelig hadde jeg tenkt å la den kvantitative analysen være mer omfattende, men av hensyn til plassmangel ser jeg meg imidlertid nødt til å redusere antall variabler som inngår i analysen. Jeg inkluderer dermed ingen utstrakt analyse av datasettet. Jeg har kjørt statistikk på flere variabler, men jeg tar ikke alle med i oppgaven. De avhengige variabler jeg viser i oppgaven er:

- 1. Hvor villig ville du være til å godta en reduksjon i din levestandard for å beskytte miljøet?***
- 2. Det er ikke noe poeng at jeg gjør det jeg kan for miljøet, hvis ikke andre gjør det samme.***

Årsaken til at jeg endte opp med de to avhengige variablene, er at jeg mener de viser til ulike, reelle posisjoner en person vil kunne befinne seg i når det gjelder å ta et personlig ansvar for miljøet: Viljen til å redusere på eget forbruk kontra respondentenes syn på effekten av et enkeltindivids bidrag sett i forhold til andres. I tillegg mener jeg disse variablene kan vise til problemene som belyses av fangens dilemma, som jeg bruker som teoretisk innfallsvinkel. Den første variabelen kan belyse egeninteresse, og den andre et individs innsats for miljøet satt opp mot en gruppes. Det var særlig alder og utdanning som viste seg å gi signifikante forskjeller på hvordan respondentene stilte seg til de ulike utsagnene variablene presenterer. Alder og utdanning blir således de uavhengige variablene jeg konsentrerer meg om i analysen.

Jeg bruker krysstabeller for å se etter en eventuell relasjon mellom hver av de uavhengige variablene på de to avhengige. Krysstabeller er en deskriptiv statistisk

analyseform som egner seg til å utforske sammenhengen mellom to eller flere [kategoriske] variabler (Norusis 2006, mitt innskudd). Gjennom å se på hvordan en avhengig variabel fordeles langs verdiene til en eller flere uavhengige variabler, kan vi finne ut om sammenhengen mellom dem er statistisk signifikant: Om verdiene til den avhengige variabelen påvirkes av verdiene til den uavhengige (Ringdal 2001). Det trengs i tillegg en signifikanstest for å måle om fordelingen er tilfeldig eller ikke, jeg har valgt å bruke chi-kvadrat testen. Chi-kvadrattesten er en statistisk test som benyttes for å teste om statistisk sammenheng mellom to variabler er statistisk signifikant (ibid).

3.8.3 Rekoding av variablene

Alle variablene jeg har brukt er på ordinalnivå. Jeg har ikke rekodet de uavhengige variablene. ”*Hvor villig ville du være til å godta en reduksjon i din levestandard for å beskytte miljøet*” er rekodet slik: Svært villig og nokså villig til villig. Verken villig eller uvillig og vet ikke til verken/eller. Nokså villig og svært uvillig til uvillig.

På variabelen ”*Det er ikke noe poeng at jeg gjør det jeg kan for miljøet hvis ikke andre gjør det samme*” har jeg slått sammen svarkategoriene på følgende måte: Sterkt enig og enig til enig. Verken enig eller uenig og vet ikke til verken/eller. Uenig og sterkt uenig til uenig.

Når jeg kjørte analyse uten å rekode fikk jeg felt i tabellen med en cellefrekvens under null, og det vil man helst unngå (Norusis 2006). Dermed valgte jeg å slå sammen kategorier. Gjennom å slå sammen enkelte kategorier har jeg utført endringer i variablene som kan påvirke reliabiliteten og validiteten til data. Det jeg eventuelt går glipp av vil være nyansene mellom å være for eksempel sterkt enig eller enig. Jeg ser ikke på det som noe problem for de generelle funnene i analysen. Ved å slå sammen kategorier får man dessuten en mer oversiktlig tabell.

3.8.4 Generaliserbarhet, reliabilitet og validitet til det kvantitative undersøkelsen

Kvantitativ forskning søker etter å kunne generalisere resultater fra tester til undersøkelsens univers, gjerne en befolkning. Resultatenes generaliserbarhet kalles ytre validitet (Ringdal 2001). En måte å sikre at resultatene er generaliserbare, er å benytte seg av en tilfeldig utvalgstrekking (Hellevik 2002, Ringdal 2001). Det vil si at alle personene som faller inn undersøkelsens målgruppe har like stor sjanse til å bli trukket ut som respondent. Dette kriteriet finner vi oppfylt i ”Undersøkelse om verdier, natur og miljø 2000”. Reliabilitet går på om det kan ha oppstått målefeil under innsamling, bearbeiding og analyse av dataene (Ringdal 2001). Når man bruker foreliggende intervjuundersøkelser, slik jeg har gjort, er det opp til meg å vurdere datas reliabilitet. Jeg føler meg trygg på at den er godt ivaretatt i den undersøkelsen jeg bruker: I undersøkelsens innledning står det at data er feilsjekket. Høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet (Hellevik 2002, Ringdal 2001). Indre validitet går på om man kan være sikker på at man måler det en vil måle (Ringdal 2001). Jeg har gjennom statistiske analyser av materialet påvist at alder og utdanning er gode indikatorer på å forklare respondentenes holdninger til miljøet. Jeg har testet de uavhengige variablene, alder og utdanning, for korrelasjon i SPSS. Variablene er på ordinalnivå, det vil si kategoriske, og jeg brukte Spearmans korrelasjon, da det er denne som er egnet til slike variabler (Ringdal 2001). Jeg fikk en signifikant korrelasjon på -0,174, (vedlegg 3). De uavhengige variablene samvarierer, men de overlapper ikke. Jeg kan dermed anta at de hver for seg har en effekt på de uavhengige variablene.

All analyse er utført ved hjelp av SPSS. Ved signifikanstesting er den kritiske verdien er satt til $\alpha = 0,05$, noe som vil si at det er mindre enn 5 % sjanse for at jeg tar feil hvis jeg finner ut at jeg kan generalisere funnet til befolkningen.

4.0 Kunnskapsstatus på feltet.

Det er to teoretikere jeg finner det vanskelig å komme utenom når det gjelder miljøsociologi: Anthony Giddens og Ulrich Beck. Giddens framhever at vi i dagens samfunn har utallige valgmuligheter å forholde oss til (Giddens 1994). Både han og Beck peker på at moderniseringen har ført til en individualisering i samfunnet. En individualisering som medfører til at vi i større grad enn før skaper vår egen identitet, og at vi kan frigjøre oss fra kollektivets målsetninger (Giddens 1994, 1990, Beck 1994, 1992). Gjennom å koble sammen menneskelig handling og dens konsekvenser for miljøet i en samfunnsvitenskapelig kontekst, har de åpnet opp for at miljøsociologi er blitt mer vanlig de siste årene. Disse sosiologene har slik mye av æren for å legitimere miljøstudiene inn i sosiologien (Svarstad 1998)

Miljøhensyn ser ut til å bli en større del av vår hverdag. Konsekvensene av våre handlinger får plutselig større perspektiver enn hva som kan være overkommelig å tenke på, og mange av dem knyttes direkte til miljøet. Hverdagslige avgjørelser har i dag globale konsekvenser. ”Min avgjørelse om å kjøpe en bestemt type vare kan føre til en prosess av økologisk forfall som kan ha potensielle konsekvenser for hele menneskeheten” (Giddens 1994:57-58, min oversettelse). Giddens kaller dette ”the connectedness between everyday decisions and global outcome” (ibid:58). Slik er menneskene knyttet til hverandre på en annen måte enn hva som tidligere var tilfelle. Tid og rom har fått en annen dimensjon. Hvordan vi handler i Norge må nå ses i sammenheng med for eksempel hvordan det handles i Kina. Våre handlinger i dag kan få konsekvenser for generasjonene som vokser opp i framtida. Flere av forskerne jeg henviser til i dette kapitlet har brukt nettopp Beck og Giddens i sine arbeider.

Det er mange måter å tolke personers ståsted i forhold til miljøproblematikken på. Det er ikke mulig å dekke alle ulike tema som faller inn under miljøsociologiske arbeider i denne oppgaven. Jeg har konsentrert meg om utvalgte, teoretiske tilnærminger og empiriske funn som vil være relevante for meg. De er så delt inn i fem tema som er relevante i miljøforskningen, men det er en del overlapp mellom de ulike temaene. De fem punktene er: Egeninteresse versus kollektiv interesse, holdning versus handling, den sosiale konteksten, forbruk og kunnskap og informasjon.

4.1 Egeninteresse versus kollektiv interesse.

Det kollektive samhandlingsproblemet som er forklart i teoridelen, belyser hvordan konflikten mellom en persons egeninteresse – fristelsen til å være gratispassasjer, og hva som vil være det beste for kollektivet kan få konsekvenser for om personer tar hensyn til miljøet. Jeg mener jeg har drøftet dette tilstrekkelig i teorikapittelet, og går ikke nærmere inn på det her. Jeg viser i stedet til andre som har trukket teorien om rasjonelle aktører inn i forskningen sin.

Det kan være vanskelig å motivere seg til å handle miljøbevisst, hvis man tenker på at ens bidrag vil være forsvinnende liten i den globale sammenhengen, ifølge Moisander (2007):

”Even a green consumer may be lured to act as a free rider because ecologically sound products and services often cost more –in money, time and other resources than other, non-green, alternatives in the market, and because consumers often feel that their contributions to environmental quality is marginal”¹⁵.

Kostnader og følelsen av å gi et marginalt bidrag til miljøet kan vanskeliggjøre et miljøvennlig forbruk i tillegg til evnen til å sette seg inn i informasjon om et produkts miljøprofil: hvordan og hvor det er produsert. Moisander ser fristelsen til å være gratispassasjer som en reell trussel mot et miljøvennlig forbruk. Ikke nødvendigvis for at personer bevisst velger å være gratispassasjer, men for at det er lagt opp til at det å være det ofte er det enkleste valget. Hun argumenterer med at det legges for stort ansvar på den enkelte forbrukers evne og mulighet til å orientere seg i en miljøvennlig retning. Det blir et paradoks at den enkelte aktør forventes å ta de korrekte miljøhensyn i hverdagen, da det vil kreve svært mye av hver enkelt person. Beslutningstakerne burde i stedet legge opp til at det ble lettere for grønne konsumenter å jobbe sammen i forhold til miljøet, og at man på den måten bedre kunne demme opp for gratispassasjerer mener hun (ibid). Methi kan i sin rapport for Statens institutt for forbruksforskning (2000) legge fram resultater som støtter opp om dette synet. De hun snakket med følte at det ble stilt krav til dem som forbrukere om å ta miljøvennlige valg i hverdagen. En av informantene trakk frem kildesortering som

¹⁵ Sidetallet som sitater er hentet fra, var ikke med på utskriften. Jeg får slik ikke inkludert det. Men artikkelen er på sidene 404-409 i samlingen.

et godt eksempel på hvordan man *bidrar sammen* med noen, og at det motiverer til miljøvennlig handling.

Hvilke hensyn personer tar i kjøpsøyeblikket kan, som vist ved hjelp av Giddens (1994), få konsekvenser utover selve handlingen der og da. Man kan trekke et skille mellom å være ute etter å få best mulig kvalitet for lavest mulig pris (egosentrisk innkjøp) og innkjøp på bakgrunn av å ta hensyn til samfunns- og miljøverdier (miljøvennlige innkjøp) (Berg 2007). Førstnevnte blir sett på som ødeleggende for miljøet og for rettferdig handel. Her er det imidlertid forskjeller mellom hvilke muligheter man har sett ut ifra sosial bakgrunn (ibid). Personer med høy inntekt har nødvendigvis mulighet til å kjøpe dyrere og miljømessig ”riktigere” produkter enn personer med lav inntekt. Dette viser at det ikke er nok å se på hvilken type forbruker en aktør eventuelt klassifiseres ut fra, kun sett ut i fra hvilke varer han eller hun foretrekker. Det er også viktig å ha i minne hvilke muligheter man har for å kunne velge. Det beste ville være om man kunne få til en kombinasjon av begge: å lære forbrukerne opp til å ta hensyn til seg selv, så vel som miljøet og andre (Benn, i følge Berg 2007). Dette kan vanskeliggjøres av sosiale ulikheter, dårlig tilrettelegging og utilstrekkelig informasjon. På bakgrunn av en survey gjennomført i Norge i 2005, konkluderer Berg at personer med finansiell kompetanse, en gruppe der menn er noe overrepresentert, i mindre grad enn andre tar hensyn til miljøvennlige produkter enn andre. Hun setter et spørsmålstegn ved om dette kan vise at de som er aktive i finansverdenen er motivert av egeninteresse, *utility interest*. De som er øko-etisk orienterte, en gruppe der kvinner var overrepresentert, i større grad er motivert av samfunnsinteresse.

4.2 Holdning versus handling

Det er ikke uvanlig at man i kvantitative undersøkelser finner uoverensstemmelser i holdninger og handlinger når det gjelder personers miljøhensyn (Skorstad 2005, Methi 2000). Skorstad (2005) viser til at ”Norsk statistikk syner at omkring halvparten av befolkninga ser på seg sjøl som miljømedvitne (Nyberg 1999), men viljen til eller muligheita til å handle i tråd med dette er ein god del mindre og varierer sterkt med ulike område” (side 109). Slike survey-data kan virke forenklende i sin fremstilling av

holdning/handling perspektivet fordi de kun tilbyr ”kontekstfrie svar på generelle spørsmål” (Halkier 2001a:161).

For å synliggjøre dette trekker jeg fram en artikkel av Erling Holden, som går på miljøholdninger og husholdningenes forbruk. Gjennom en kvantitativ undersøkelse har Holden (2005) blant annet sett på forskjeller i energiforbruk mellom ”grønne” og ”ordinære” husholdninger. Mange av de godene vi benytter oss av i dagens samfunn står i sterk kontrast til en miljøvennlig levemåte. Et av funnene fra den kvantitative undersøkelsen er fraværet av sammenheng mellom de miljøvennlige holdningene til de grønne familiene og det forbruket de har (ibid). Blant annet er de overrepresentert på lange flyreiser, noe som ikke kan sies å være særlig miljøvennlig. Gjennom å kombinere med kvalitative intervjuer finner Holden (2005) forklaringen på dette til å være forskjellen mellom hverdagspraksis og *det frie forbruket*, som er forbundet med individets frihetstrang. Det kobles opp mot personenes behov for å ta fri fra alt, også det miljøhensynet de har til daglig. Her ser vi styrken med å kombinere kvantitative og kvalitative metoder, for på den måten få frem den sosiale konteksten bak svarene, noe som Halkier (2001a) etterlyser i rene surveys.

En annen ting som kan være verdt å ta med her, er at en miljøvennlig atferd ikke nødvendigvis trenger å være miljøvennlig i sitt ”opphav”. Analyse av en kvantitativ undersøkelse, *Attitudes towards the environment 1993*, viser at ”kvinner over 40 år har den mest miljøvennlige atferd i forhold til dagligdagse miljøhensyn” (Ødven 1997:207). Dette kan imidlertid like gjerne være styrt av andre faktorer enn det å være miljøvennlig. For eksempel at man er oppdratt til en nøysomhetsideologi ”som inkluderer lavt forbruk og resirkulering og er like miljøvennlig, selv om det ikke er et resultat av bevisste holdninger til miljøvern” (ibid:191). Kvinnene som Skorstad (2005) intervjuet, henviste og til overleveringer fra barndommen om å være nøysomme som en medvirkende årsak til at de var miljøbevisste. Personlig helse kan også være et element som gjør sitt til at handlinger som for eksempel å sykle til jobben, framstår som mer miljøvennlige enn hva de er tenkt til (Halkier 2001, Skorstad 2005).

4.3 Den sosial konteksten.

Blant andre Halkier (1999) og Moisander (2007) er kritiske til å legge for stor vekt på det nyttemaksimerende mennesket i forbruksøyemed. De mener at det har en tendens til å overskygge andre sider ved menneskers miljøhensyn i forbruket. De sier dermed ikke at formålsrettede handlinger ikke forekommer, men som Strandbakken (2007) påpeker må man i tillegg må se på mer ”kulturelle aspekter, rutiner, vaner og lignende i forbruket” (side 97). Strandbakken knytter dette opp til det klassiske holdning/handling problemet. Man antar at en aktørs handling står i forhold til hans eller hennes holdninger, en modell utviklet av Ajzen og Fishbein (ibid, Skorstad 2005). Det har imidlertid vist seg å være mindre sammenheng mellom holdninger og handlinger enn hva denne modellen predikerer. Det er på bakgrunn av dette at Strandbakken trekker inn forskere som Halkier, som viser til at blant annet valg, rutiner og eventuelle praktiske hindringer også må tas med når man skal se på individers miljøhensyn i hverdagen.

”Det er mange andre socio-kulturelle dynamikker i deres [forbrukernes] dagligdag, som fremmer eller bremser miljøvennlige praksisser enn målrettet miljø-rationalitet. Desuden er måderne, som forbrugere håndterer miljøhensyn på prægget av ambivalens. Praktisk miljøhensyn i forbrug er omgærdet av flertydige forståelser, dilemmaer og forhandlinger med familien og netværket” (Halkier 2001a:157).

Funn fra undersøkelsene til Methi og Skorstad kan også eksemplifisere dette. Methi har intervjuet personer som henholdsvis er medlemmer i Miljøheimevernet, nå Grønn hverdag (1999), og utvalgte forbrukere (2000). Skorstad (2005) har snakket med kvinner med høy utdanning og barn, og som ser på seg selv som miljøbevisste. Selv om mange av personene i disse tre undersøkelsene tok hensyn til miljøet i hverdagen, ble denne omtanken stadig vekkt veid opp mot for eksempel praktiske hensyn, økonomi og generell lettvinthet i hverdagen. Dette gjaldt også de som ser på seg selv som ”grønne” forbrukere. På den måten kan tilrettelegging være vel så viktig som den rette holdningen, for å sikre at miljøvennlige handlinger settes ut i praksis. Her må det nevnes at personer som ser på seg selv som miljøbevisste, i mindre grad enn personer som ikke gjør det, lar seg hemme av dårlig tilrettelegging (Methi 2000, Skorstad 2005). Dårlig tilrettelegging kan for eksempel være hvordan det er lagt opp til

kildesortering i personenes hjemkommune. Jeg vil se nærmere på innkjøp av dagligvarer i avsnitt 4.4 Forbruk.

4.4 Forbruk

I følge Strandbakken (2007) kan man ane en utvikling fra et fornuftig og rasjonelt¹⁶ forbruk til et refleksivt forbruk, ved å bruke Becks og Giddens terminologi. Strandbakken mener at denne endringen i forbruk går fra å dekke de grunnleggende behovene til at ”menneskene blir oppmerksomme på at det er dem selv som utgjør en fare gjennom et sett av utilsiktede konsekvenser [av deres forbruk]” (Strandbakken 2007:59). Slik kan en endring i menneskers forbruksvaner bli en fare for deres egen tilværelse. Her kan det vises til de unødvendige CO2utslippene fra fly som frakter varer jorda rundt for at vi skal få de billigste tilbudene. Hvis man som forbruker i det globale samfunnet skal ta hensyn til hvor varer er produsert og hvor langt de er fraktet, vil det kreve mer av den enkelte. Miljøsociologien burde derfor kobles nærmere forbrukssociologien (ibid). Methi (2000) fant at det i daglige innkjøp i liten grad ble tatt hensyn til hvorvidt varer var miljøvennlige eller ikke. Denne undersøkelsen er åtte år gammel, og man kan kanskje ane at det har endret seg noe på grunn av den massive fokuseringen på klimatrusselen de siste årene. Skorstads avhandling (2005) intervjuet kvinner som ser på seg selv som miljøbevisste. Hennes informanter tok alle hensyn til miljøet når de foretok hverdagslige innkjøp. Det kunne være alt fra emballasje til økologiske matvarer. For å transformere miljøvennlige holdninger om til miljøvennlig atferd når det kom til innkjøp, spilte tid og ressurser en rolle for disse kvinnene. Alt i alt ble miljø, så langt det var praktisk mulig, tatt hensyn til i innkjøpsøyeblikket.

En annen måte å knytte forbruk til miljøhensyn kan illustreres med et eksempel fra Holdens undersøkelse. Flere av dem han intervjuet knyttet forbruk til en form for avmakt; det forventes at vi skal forbruke. ”Selv venner og bekjente med klare negative holdninger overfor forbrukersamfunnet ender opp med videospillere, høytrykksspylere, mobiltelefon og to biler, uten at de helt kan gjøre rede for hvordan

¹⁶ Her viser rasjonelt til behovsdekkende

det egentlig ble slik. Også mine informanter gir uttrykk for det samme” (Holden, 2005). Slik kan framveksten av et forbrukersamfunn medføre hvordan det å forbruke blir en norm som mange føler seg hjelpeløse overfor (ibid). Man er klar over at det er unødvendig, men stilles overfor forventninger fra andre og samfunnet generelt om at man *skal* forbruke. Dette presset kan være vanskelig å motstå.

4.5 Kunnskap og informasjon.

Kunnskap har vist seg å være viktig når det kommer til miljøhensyn. ”Det handler både om praktisk kunnskap slik som sortering og om overordna kunnskap om miljø for å bli merksam på problemet. Usikker kunnskap gir rom for påskot og forklaringar på kvifor ein ikkje er miljøvenleg” (Skorstad 2005:123). Slik beskriver kvinnene hun har snakket med nytten av kunnskap og informasjon. De peker på at man må vite hva man kan gjøre, men ikke minst viktigheten av å vite *hvorfor* det bør gjøres. At kunnskap om miljøet er av stor betydning for om man er miljøbevisst eller ikke, kommer også fram i undersøkelsen til Methi (2000). Det å være med i en miljøvernorganisasjon kan også bidra til å øke personers kunnskap om, og tilhørende endre deres holdning til, miljøvern (Methi 1999). Dette gjaldt likevel nødvendigvis ikke alle som var medlemmer i Miljøheimevernet. Jevnt over kommer det fram at kunnskap om miljøforhold virker inn på personers innkjøp. Også Berg (2007) konkluderer med det samme: ”Consumers with eco-ethical competence more frequently than others purchase fair trade, organic and environmentally friendly products” (side:13).

4.6 Oppsummering

Alt i alt ser vi at det er flere forhold som kan virke inn på miljøhensyn i dagliglivet. Denne korte gjennomgangen viser kompleksiteten i feltet, og spesielt egeninteresse versus det kollektive beste. Det er forventninger til den enkelte forbruker om å ta kloke, miljøvennlige valg i et samfunn som i stor grad legger opp til det motsatte. Holdninger og handlinger samvarierer ikke bestandig – eller ofte ikke, som

kvantitative undersøkelser kan vise til, som vist i 4.2, holdning versus handling. I tillegg er det viktig å ta hensyn til sosial kontekst. Flere forskere mener at vaner og rutiner i hverdagen spiller en større rolle når det gjelder hverdagspraksiser, enn valg som blir tatt på bakgrunn av en rasjonell tankegang. Når dette kobles opp mot globale konsekvenser av lokale handlinger, er det mye man skal kunne beherske for å ta kloke, miljøvennlige hensyn i dagens samfunn. Kunnskap og informasjon om hvilke produkter og handlinger som vil være mest miljøvennlige blir sett på som fundamentalt viktig av forbrukerne.

5.0 Kvantitativ analyse

I denne delen undersøker jeg om bakgrunnsvariablene alder og utdanning har en effekt på følgende uavhengige variablene:

1. *Hvor villig ville du være til å godta en reduksjon i din levestandard for å beskytte miljøet?*
2. *Det er ikke noe poeng at jeg gjør det jeg kan for miljøet hvis ikke andre gjør det samme.*

5.1 Holdninger til reduksjon i levestandard til fordel for miljøet

Tabell 1. Villighet til å redusere levestandard for å beskytte miljøet etter høyeste fullførte utdanning i prosent. N=1438

	Grunnskole	Videre - gående Ikke fullført	Videre - gående Fullført	Universitet/ høyskole Ikke fullført	Universitet/ høyskole Fullført	Total
Villig	24,5 %	28,6 %	31,4 %	35,4 %	55,2 %	527 36,6 %
Verken/eller	38,7 %	33,6 %	33,7 %	23,2 %	21,5 %	431 30,0 %
Uvillig	36,8 %	37,8 %	34,9 %	41,5 %	23,2 %	480 33,4 %
Total	155 100 %	241 100 %	516 100 %	164 100 %	362 100 %	1438 100 %

Chi-kvadrat: verdi 76,047, p-verdi: 0,000

Tabellene viser at det er en signifikant sammenheng mellom utdanningslengde og hvordan respondentene stiller seg til en reduksjon i levestandard til fordel for miljøet. Det kan se ut som om at villighet til å redusere egen levestandard for å beskytte miljøet øker med utdanningslengden. Hvis vi ser på de som svarte at de er uvillige til å redusere levestandard, er svarprosentene mer jevnt fordelt, bortsett fra de med høyest utdanning som utmerker seg med å være i klart mindretall.

Tabell 2. Villighet til å redusere levestandard for å beskytte miljøet etter alder i prosent. N=1451.

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-79	Total
Villig	28,8 %	33,1 %	35,6 %	42,7 %	40,0 %	35,7 %	528 36,4 %
Verken/eller	28,8 %	25,8 %	30,4 %	27,0 %	34,7 %	37,5 %	437 30,1 %
Uvillig	42,3 %	41,1 %	34,0 %	30,3 %	25,3 %	28,6 %	486 33,5 %
Total	156 100 %	287 100 %	303 100 %	267 100 %	225 100 %	231 100 %	1451 100 %

Chi-kvadrat: verdi 28,927, p-verdi: 0,001

Det er en signifikant sammenheng mellom alder og villighet til å redusere i levestandard. Den yngste alderskategorien, som deltakerne i fokusgruppene faller inn under, er minst villige til å redusere i levestandard, med en svarprosent på 28, som er det største avviket fra den totale svarprosenten på 36,4. Vi ser at det også er denne aldersgruppen som er mest uvillige til å redusere i levestandard.

Hvis vi ser på den totalt svarprosenten som viser til villig eller uvillig i tabell 1 og 2, er den ganske jevn.

5.2. Holdninger til å gjøre en innsats for miljøet selv om ikke andre gjør det samme.

Tabell 3. Det er ikke noe poeng at jeg gjør det jeg kan for miljøet, hvis ikke andre gjør det samme etter høyeste fullførte utdanning i prosent. N=1415.

	Grunnskole	Videregående Ikke fullført	Videregående Fullført	Universitet/ høyskole Ikke fullført	Universitet/ høyskole Fullført	Total
Enig	45,0 %	29,2 %	23,9 %	22,1 %	17,9 %	358 25,3 %
Verken/eller	10,1 %	11,4 %	11,4 %	12,9 %	7,0 %	146 10,3 %
Uenig	45,0 %	59,3 %	64,7 %	65,0 %	75,1 %	911 64,4 %
Total	149 100 %	236 100 %	510 100 %	163 100 %	357 100 %	1415 100 %

Chi-kvadrat: Verdi: 54,648, p-verdi: 0,000

Det er en signifikant sammenheng mellom utdanningslengde og hvordan respondentene stiller seg til poenget med en innsats i forhold til miljøet selv om andre ikke gjør det samme. Det kan se ut som om at jo høyere utdanning respondentene har, jo mindre enige er de i utsagnet. Imidlertid viser denne tabellen til en annen trend enn de to foregående: Fra "ikke fullført videregående" og oppover, er det prosentvis størst uenighet til utsagnet blant alle respondentene.

Tabell 4. Det er ikke noe poeng at jeg gjør det jeg kan for miljøet, hvis ikke andre gjør det samme etter alder i prosent. N=1426.

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-79	Total
Enig	22,4 %	16,8 %	25,3 %	26,7 %	24,5 %	39,6 %	363 25,5 %
Verken/eller	11,5 %	11,2 %	11,0 %	8,4 %	12,3 %	7,9 %	148 10,4 %
Uenig	66,0 %	72,0 %	63,7 %	64,9 %	63,2 %	52,5 %	915 64,2 %
Total	156 100 %	286 100 %	300 100 %	262 100 %	220 100 %	202 100 %	1426 100 %

Chi-kvadrat: verdi. 35,761, p-verdi: 0,001

Det er signifikant sammenheng mellom alder og stilling til utsagnet. Vi ser samme trend her som i tabell 3: Respondentene er jevnt over størst uenige til utsagnet. I aldersgruppen 18 til 24 er hele 66 % er uenige, noe som faktisk er høyere enn den totale svarprosenten.

Det som er verdt å legge merke til her, er den totale svarprosenten som viser til enig eller uenig. Vi ser i tabell 3 og 4, at respondentene er utpreget mest uenige i utsagnet.

Kort sammenfattet ser det ut til at villigheten til å redusere egen levestandard, dersom det vil ha en positiv effekt på miljøet, øker med både stigende alder og med utdanningslengde. Det andre utsagnet kobler ikke miljøhensyn direkte til egen hverdag. Det er her snakk om man bør sette effekten av ens egne handlinger i sammenheng med andres. Jeg finner det interessant at det er en slik merkbar forskjell i hvordan alder og utdanning slår ulikt ut for disse to utsagnene. Gjennom å bruke de samme utsagnene i de kvalitative intervjuene, ønsker jeg å få frem en større helhet om temaet.

6.0 Kvalitativ analyse

Hva kan enkeltindivider bidra med?

Denne delen av analysen starter med å se nærmere på hva deltakerne i fokusgruppene mener enkeltindivider kan gjøre i forhold til miljøet. Jeg begynte alle intervjuene med en runde hvor hver enkelt deltaker fikk si noen ord om hvordan de ser på hva enkeltpersoner, inkludert dem selv, kan bidra positivt med i forhold til miljøet. Dette ble gjort for å få kartlagt hva de tenker om tiltak som enkeltindivider konkret kan gjøre og som vil ha en direkte effekt på miljøet. Det som gikk igjen i alle gruppene, var forslag om å redusere på bilkjøringen og heller satse på kollektivtransport. I to av gruppene snakket de direkte om kildesortering, i de to andre kom det opp gjennom å diskutere gjenbruk og å redusere på plastavfall. Persontransport og avfallshåndtering er generelt de tiltakene som ble trukket oftest fram som eksempler på hva de selv og andre kan gjøre.

Tre av gruppene tok opp det å være en bevisst forbruker: Å sette seg inn i hvilke produkter man kjøper. Like mange drøftet å bruke stemmeretten sin til å stemme på de partiene som har den beste klimapolitikken, og de mente det ville ha en effekt. Miljøgruppa utmerket seg i tillegg ved å vektlegge det å engasjere seg, å ta egne valg og å legge press på politikerne som noe av det viktigste man kan gjøre som enkeltindivid; et aktivistperspektiv.

Deltakerne mener at enkeltpersoner *kan* gjøre noe for å påvirke klimaendringene, og de har en god oversikt over *hva* som kan gjøres. Dette er et utdrag av hvordan det snakkes om temaet, vist med gruppe 1:

Benny: Kjøre en god del mindre. (ler) Æ vet ikkje om æ forurensa på noen andre måta. Det blir jo som han Adam sir, sjekke ka det e slags produkta æ kjøpe, kor de e lagd.

I: Mhm

Benny: For det finnes jo produkta som lages med mindre utslipp enn andre produkta.

Adam: Og som e mye mindre skadelig enn andre..

*Alex: Æ må jo bare kjøre den bilen. Det e det æ driv med som forurensa mest
[...]*

Alex: Så e det jo som de andre to sa, være bevisst på produkta man kjøpe og...

I: Korsn produkta ser dåkker for dåkker vil være bedre å kjøpe enn andre?

Adam: Produkta som e mer miljøvennlig, som ikkje e fylt med for eksempel masse gift. Få bort giftstoffan, for det forurensar veldig mye. Et eksempel på det kan jo være skokrem. Som du smør skoene med. Hvis du bruke skokrem som ikkje e giftig så tar ikkje det nåkka på naturen. Hvis det e giftig så smitte det over på naturen når du bruke skoan.

I: E det no dåkker e bevisst på? Hvis dåkker skal kjøpe sko impregnering, sjekke dåkker?

Adam: Nei!

Benny: Æ impregnere ikkje skoan.

Alex: Ikkje æ heller.

Benny: Æ kjøpe ikkje sko!

(Latter)

Her ser man at det nødvendigvis ikke er samsvar mellom det de mener man *kan* gjøre og det de faktisk gjør, illustrert ved Alex og bilkjøringen hans. Dette er noe som går igjen. Deltakerne har god oversikt over hva som kan være skadelig for miljøet, men de tar ikke bestandig hensyn til det. Det kan også være så enkelt som at man ikke bruker impregnering på skoene. Adam står for en mer interessant innfallsvinkel. Han er en person som vet mye om dette, som snakker mye i intervjuet, og egentlig har en god oversikt over miljøproblematikken. Han sier man bør sjekke hva man kjøper, for så å si at han selv ikke gjør det, noe som representerer et interessant tema: Hva er det som gjør at de ikke tar de hensyn som de kanskje egentlig mener de bør?

6.1 Ulike holdninger til miljøet

Som vist i konklusjonen til den kvantitative undersøkelsen (5.2), kan respondentenes posisjon i forhold til de to utsagnene indikere forskjellen i holdninger til miljøet, alt etter om spørsmålene vinkles til kutt i eget forbruk eller som et mer generelt utsagn om viktighet av en innsats. Methi (2000) brukte også kvantitative variabler som spørsmål i sin undersøkelse for å finne ut hva respondentene egentlig mente når de svarte på spørsmålene i spørreskjemaene.

Hvordan de stiller seg til en reduisering i levestandard dersom det ville ha en positiv effekt på miljøet kan, som illustrert i *Figur 1, Fangens dilemma*, side 10, være en indikasjon på om de er villige til å samarbeide (kollektivets beste) eller ikke (egeninteresse) i forhold til miljøet. Gjennom å bruke den andre avhengige variabelen

som spørsmål i de kvalitative intervjuene poenget med å gjøre en innsats for miljøet hvis ikke andre også gjør det, håpet jeg å få en diskusjon om hvorvidt de reflekterer over om andres valg vil bestemme effekten av deres egne valg. Det vil kunne hjelpe meg til klassifisere deres holdninger som idealistiske eller rasjonell i forhold til idealtypene i fangens dilemma.

Et samsvar mellom den kvantitative undersøkelsen og de unges holdninger i fokusgruppeintervjuene vil være interessant, og i alle fall vil det være et viktig inntak til forståelse av de kvantitative funnene.

6.1.2 En reduksjon i levestandard for å beskytte miljøet?

Jeg viser hvordan deltakerne i alle fire gruppene svarte på spørsmålet om hvorvidt de ville være godtatt en reduksjon i eget forbruk/levestandard dersom det ville være det beste for miljøet. Slik gikk praten i gruppe 1:

Adam: Æ personlig vet jo det at eh,..æ har jo plana om å flømte ut neste år hvis æ får mæ den lærlingplassen. Så vet æ at æ blir å ta litt tak i det..å prøve å gjøre ting litt annerledes. Å tenke litt miljøvennlig. Men som alle andre ungdomma så æ blir ikkje å sitte hjemme på fredags og lørdagskvelden for ikkje å dra ut å kjøre for at æ skal spare miljøet. Det e en ting som alle har i starten av 18 åran.

Benny: Starten av 19 åran å.

Adam: Men å begynne å tenke litt og å spare miljøet..

I: Når du flømte ut?

Adam: Ja. Æ gidde ikkje å drege hele familien med i det der der. Dæm får gjøre som dæm vil. Men ho mamma e jo egentlig ganske miljøbevisst. Så det e egentlig ganske greit. ... men ho gjør no ikkje no ut av det.

I: På korsn måte e ho miljøbevisst?

Adam: Nei, ho vet jo det som skjer og alt det æ sir, det vet æ ho og støtte..

Benny: Ho har løsningen ho og, men..

Adam: Men ho gjør ikkje no ut av det.

Benny: Det e lett å ta det i teorien.Det e litt vanskeligere å få det ut i praksis. Eller det e ikkje vanskelig å få det ut i praksis sånn egentli, men..

Adam: Teorien stemme ikkje alltid i praksis, men praksis stemme alltid i teorien.. Blei den feil?

(latter)

Her kommer Adam inn på at han godt kunne tenke seg å bli mer miljøvennlig når han blir eldre. I tillegg framstiller han det som om det er han som er den miljøbevisste hjemme. Det disse guttene trekker fram her er alderen. At de som unge ikke kan forventes å tenke miljø framfor det å ha det artig her og nå. Ingen av disse tre tar hensyn til miljøet til daglig, kommer det fram under intervjuet. De ser ikke på seg selv som særlige alvorlige kilder til forurensing heller, bortsett fra at alle liker å kjøre bil. Og det er ikke noe som de vil være villige til å redusere her og nå. Dette vil kunne klassifiseres som en rasjonell handling. For dem vil det å kjøre bil være mer tilfredsstillende for dem her og nå, enn ikke å gjøre det på grunn av den skadelige (langsiktige) effekten det har på miljøet.

Gruppe 2 responderte på denne måten:

Chris: Nei.

David: I helhet..æ trur ikke at folk ville ha gått med på det. Det tvile æ sterkt på.

I: Koffer trur dåkker ikkje det?

David: Vi e veldig glad i de tingan vi har, og æ trur faktisk vi ville gått langt for å få beholde de godan vi har..Fremfor å måtte gi dæm bort..Selv om det kanskje ville ha vært det beste, eller kanskje det mest rettferdige..Så ville vi ha gjort bra mye for våres goda.

Chris: Sånn som før, altså sånn som folk hadde det før..da va det jo ikke så mye tilbud. Da gikk de jo..selvfølgeli..men..Det e jo da det vanskeligste du kan gjøre. Æ mene det at folk har bare rett og slett blitt for lat.

I: Du snakka om tilbud..?

Chris: Ja, altså ja.. Dem hadde ikkje nåkka andre valg, dem hadde ikkje.. Selvfølgelig det va jo de rikeste som hadde eh..råd til anna transport.. Hest eller..

De reflekterer over nesten å ha det for godt. De mener godene vi har oppnådd i dagens samfunn vil være vanskelige å gi fra seg, selv om det ville være det beste for miljøet. Chris uttrykker senere i intervjuet at han ikke ville ha likt det dersom det ble dyrere bensinpriser, for da ville han ikke hatt råd til å kjøre bil mer. Hvis man skal tenke handling ut i fra et rasjonelt ståsted, vil det være opp til den enkelte aktør å gjøre sine egne valg, selv å bestemme hva som vil være det beste alternativet for en: Å kjøre bil eller ikke, uansett hvilke innvirkninger det har på miljøet. Jeg vil si at man kan karakterisere disse uttalelsene som et tegn på rasjonalitet. I tillegg viser det seg at disse guttene tar direkte hensyn til miljøet. Chris gjennom å la bilen stå en dag i uka

for å spare miljøet. David gjennom å praktisere resirkulering, selv om han er klar over at det ikke vil ha en effekt dersom ikke mange andre også gjør det. På den måten kan de klassifiseres som idealister og illustrerer meget godt ambivalensen mellom å benytte seg av de eksisterende tilbud og det å vite at de kan ha en negativ effekt på miljøet.

Gruppe 3 stilte seg slik til spørsmålet:

Frank: Æ ville ha følt mæ innesperra.

(bekreftende fra de andre)

Frank: Æ hadde følt eh.. Det hadde vært .. Det hadde blitt litt sånn diktatur. Altså.. Da hadde til og med æ begynt å gå i demonstrasjonstog mot det der (latter fra de andre) Æ trur ikke akkurat at det der e veien å gå.

Ellen: Man skjønne jo at det e nødvendig, men det e jo ingen som like å bli begrensa på en sånn måte,..Sjøl om det kanskje hjelpe.

[...]

Ellen: Det spørs jo korsn regla det e. Altså hvis det e sånne ting som å sortere søpla så e jo ikkje det nåkka som begrense hverdagen våres. Så eh, sånne type greier, regla, e i hvert fall grei for min del.

Frank: Ja

Ellen: Men det å skulle si at du får ikkje lov å reise så mye, og du får ikkje lov å kjøre så og så mye, det blir jo litt mer ekstremt enn å si at du skal sortere søpla di..

I: Hvis æ forstår dåkker rett så mene dåkker at ting som går ut over..

Elisabeth: Personlig frihet kanskje..

Deltakerne er villige til å akseptere små endringer som krever forholdsvis lite av dem. De er mer skeptiske til tiltak som vil berøre deres personlige frihet, selv om det vil være til det beste for miljøet. Jeg mener dette kan være et uttrykk for rasjonalitet. Det ble ikke sagt så mye konkret om hva de gjør eller ikke gjør, men å resirkulere avfall virker det som om de praktiserer. På det punktet kan de klassifiseres som idealister. Jeg kanskje fremkalte litt sterkere reaksjoner hos denne gruppen gjennom å knytte reduksjon i levestandard mer eller mindre opp mot en innføring av lover og regler som ville krevd det av dem. Jeg kommer tilbake til det i avsnitt 6.3.6.

Gruppe 4, Miljøgruppa, er klar over at det er vanskelig å tenke miljø i alt man gjør til daglig, og det er ikke bestandig de gjør det selv heller. Men de sier klart fra at om det skulle komme til det at man må endre forbruket sitt, ville de gjort det. Når jeg spurte dem om det svarte de alle bekræftende:

Grete: Definitivt, ellers så hadde æ vært så hykler! Æ står for det. Æ syns det..det e jo ikke bra, men hvis det e det som må til så selvfølgelig. Heller at æ ikke skal få nye klær hele tida og ikke få..altså..liksom..enn at folk skal dø. Æ mene det e..

Hilde: Det e bare prioriteringe.

Heidi: Vi kan kutte ned på veldig mye som vi egentlig ikke treng.

[...]

Hilde: Og det..noen må merke det, alle må merke det, og det e vi som står først i køa.

Gunnvor: Det e vi som burde merke det mest.

Hilde: For de i Afrika og Asia, de merke det allerede, ikke sant, men ikke på samme måte. Dæm merke det med jordskjelv, og dæm merke det med vulkanutbrudd og tørke..

Grete: Ja, og ikke mat liksom.

Hilde: Hungersnød, flere kriga..

Grete: Det e liksom sånn..det e så mye basic som folk miste på en måte... Her e det snakk i å miste liksom..ka det e snakk i å miste liksom for oss?

Heidi: Bilen.

Grete:Ja, sånne ubetydelige ting. Bilen og penga til å rutte med på fest liksom.

For denne aktivistgruppa er det en selvfølge at vi burde være villige til å kutte ned på det som de senere refererer til overforbruket i den vestlige verden. Denne posisjonen ville i følge valghandlingsteorien ikke blitt klassifisert som en rasjonell holdning.

6.1.3 Bør effekten av hva andre gjør virke inn på hva vi gjør?

Som moderator siterte jeg følgende påstand for diskusjon i fokusgruppeintervjuet: Det er ikke noe poeng at jeg gjør det jeg kan for miljøet hvis ikke andre gjør det samme. Her kommer jeg ikke til å vise til alle gruppenes synspunkter. Dette fordi det var mye større sammenfall i reaksjonene på dette spørsmålet.

Miljøgruppa mener at den holdningen utsagnet viser til, er en reell holdning blant folk som de ofte opplever. De diskuterte utsagnet på følgende måte:

Gunvor: Hvis alle tenke sånn så e det jo ingen som blir å gjøre nåkka. Det e litt det vi va inne på i sted; ja for vi treng ikkje å gjøre nåkka for at det e Kina som må gjøre nåkka. (bekreftende fra andre) og dem tenke kanskje (...) Vi har jo ikke vært dæm som har stått for de store utslippan, koffer e det vi som skal gjøre nåkka? Hvis alle tenke sånn så blir det bare en sirkel og ingen gjør nåkka.

[...]

Heidi: Vi kan ikke være sånn prinsipiell, sånn at hvis alle andre ikke gjør det så gidd ikke æ. Det kunne man gjort hvis det va et lite problem, hvis det va snakk om å få i stand avtalehandlingsgreier, men det funke ikke når det e snakk om hvis jorda våres går til helvete.

I: Men det e faktisk no som æ høre en del når æ snakke med folk, så det e jo tydelig at det e ei holdning som e reell.

Heidi: Ja vi møte den veldig ofte, og vi blir like irritert hver gang! (ler)

Grete: Og vi blir.. eh, for tydeligvis vi har jo ikke den holdninga, siden vi sitt her. Vi e jo liksom engasjert og ingen utav oss har gasskraftverk hjemme..

Gruppe 1 svarte slik:

Adam: Veldi teit utsagn..Hvis alle tenke sånn så kommer vi ingen vei.

Benny: Kan heller tenke hvis æ gjør det så kanskje når andre gjør det..Æ må være ærlig å si at æ tenke sånn..det e for få andre som gjør det, så æ gidde ikkje å gjøre det.

I: Men i teorien skjønte æ at...?

Benny: Ja æ forstår jo at hvis æ gjør no så hjelpe æ jo, men æ har så dårli trua på menneskeheten at..Æ gidde rett å slett ikkje å gjøre nåkka.

Adam: Ja, når man tenke på som enkeltindivid så..Det lille æ gjør hjelpe jo som en dråpe i havet. Mens hvis det lille æ gjør hjelpe til at to andre gjør det,..at de to igjen hjelpe til at fire andre gjør det, så..

Her sier Benny ganske klart i fra at han ikke ser poenget i å gjøre en innsats i forhold til miljøet, nettopp fordi han antar at det er for få andre som gjør det til at det vil ha en effekt. Han virker dermed ved første øyekast som et klassisk eksempel på den rasjonelle aktør. Samtidig ser han at man gjennom å tenke sånn, vil havne i en posisjon som vil gi oss trøbbel. Dette støttes Adam, som også trekker fram det med å påvirke andre gjennom egne holdninger og handlinger.

Vi finner de samme argumentene i gruppe 2 og 3. Det er vanskelig å tenke at man bør gjøre noe, selv om andre ikke gjør det, men det ikke vil være det moralsk riktige standpunktet å ta. En slik tankegang vil føre til at ingen gjør noe, og kan dermed frembringe et resultat som ikke er ønskelig. Her snakker de også om muligheten til å være en påvirkningskraft gjennom å begynne å ta de mer miljøbevisste valgene, men

mener det vil være vanskelig å være den som starter. Illustrert ved Frank i gruppe 3: *Man kan begynne å tenke sånn at kanskje en person i vennegruppa begynne å ta buss og kanskje klare å drege med sæ kanskje en eller to flere, så e det bedre enn ingen. Så..men det, det e jo den tankegangen å få det frem liksom at..den ene personen må begynne..Det e det..* Dette kan ses på som dilemmaet ved å være den som starter og dermed også risikere å være den som blir sviktet hvis ikke de andre følger etter. Et av scenarioene fra fangens dilemma; å risikere å stå igjen som en enslig idealist. Selv om alle fire gruppene avviste utsagnet, la jeg under intervjuene merke til at temaet ofte snek seg inn under argumentasjonen. Chris nevnte det når han snakket om effekten av en persons innsats i forhold til befolkningstallet på jordkloden: *Og en person utav så mange folk har ingenting å si.* Fredrik kom også inn på det og relaterte det til kollektivtransport: *Det e nåkka i det, men alt må jo starte en plass..så... Det e jo greit å si at man skal ta buss og faktisk tar buss, men alle andre må jo faktisk også gjøre det (ler litt).* På den måten kan nok følelsen av å gi et marginalt bidrag til miljøet, bevisst eller ubevisst, være med på å gjøre en miljøvennlig hverdag vanskelig, noe som Moisander (2007) påpekte i sin artikkel.

6.1.4 Sammenfatning.

Gjennom å se på hvordan de stiller seg til de to utsagnene, utvikler jeg følgende kategorier som viser til ulike miljøholdninger:

Holdninger til en reduksjon i egen levestandard:

1. *Skeptikerne* gjør ingenting. De mener det uansett ikke vil ha noen effekt, da de ikke vet om mange nok andre gjør det. Her plasseres også de som er skeptiske til en redusering i eget forbruk. Skeptikerne finner jeg i tre av gruppene, representert ved for eksempel Adam, Benny, Chris, Elisabeth og Frank.

2. *Idealistene* gjør det de mener er rett, uansett hva de kan anta at de andre gjør. I tillegg så kommer de som sier de resirkulerer og reduserer bilkjøring av hensyn til miljøet inn her. Idealistene finner jeg også i tre av gruppene, representert ved for eksempel Elisabeth, Ellen, Fredrik og David, i tillegg til Miljøgruppa.

Hvis vi ser tilbake til gjennomgangen over, ser vi at problemet er at man ofte finner begge tendensene hos samme individ. Deltakerne i gruppe 3 som vil være villige til relativt små restriksjoner, for eksempel resirkulering, som de allerede praktiserer, men ikke til restriksjoner som føre en større inngripen i livene deres. Guttene i gruppe 2 tar litt hensyn til miljøet, men vil ikke like det dersom miljøhensyn skulle bli lovpålagt. Hagen (1999) poengterer ambivalensen mellom det å gjøre eller ikke gjøre en innsats når det gjelder utsikten for en felles framtid: ”For å oppnå dette må adressaten imidlertid gi avkall på noe. De må ta et felles løft, de må anstrenge seg, det kommer til å koste dem noe. Ved undersøkelse av dette vil man vinne et motsetningsfullt bilde. De både vil og ikke vil” (side 14). Flere av deltakerne mente innledningsvis i kapittel 6, kvalitativ analyse, at en reduisering og endring i personlig forbruk er noe enkeltindivid kan gjøre i forhold til miljøet, og vi ser ulike nyanser av hva de eventuelt vil være villige til å endre på eller ikke. Det ble snakket mest om resirkulering og bilkjøring, noe som kan indikere at det er det deltakerne først og fremst tenker på når det kommer til hva de selv kan gjøre i forhold til miljøet. Velvilje til å gjøre en innsats når det ikke krever mye er større enn velviljen til tiltak som gjør hverdagen tyngre, eller som fører til en begrensning av personlig frihet

Poenget med å gjøre en innsats selv om ikke andre gjør det:

Her får vi et annet bilde. Her ser alle at for å få en løsning på problemet må alle bidra. Man kan ikke tenke at effekten av egen innsats ikke vil ha noen betydning dersom ikke andre gjør det samme. En slik holdning ser de vil ha negative effekter i forhold til miljøet. Her klassifiseres alle som *idealister*.

**6.1.5 Plassering av de empiriske funnene i det teoretiske hjelpemiddelet
”Fangens dilemma”**

Jeg kan nå plassere kategoriene som viser informantenes holdninger til miljøet i figuren fangens dilemma. Jeg vil ikke kunne plassere kategoriene i de fire feltene i den opprinnelige *Figur 1, Fangens dilemma*. Jeg vil bare kunne se på om de er villige til å samarbeide, endre eget forbruk, eller ikke. Dermed har jeg tilpasset opprinnelig

figur noe for på den måten å prøve å få fram ulikheten i det empiriske materialet mellom hvordan de reflektere over hvordan man *bør* tenke og hvordan de tenker når det er snakk om en direkte inngripen i deres levemåte for å beskytte miljøet. I figuren under kan vi se at de fleste av informantene tar posisjoner som ville gitt belønning og straff, sett ut i fra fangens dilemma. De kan dermed klassifiseres som både idealister og gratispassasjerer. De endelige konsekvensene av valgene deres ikke vil kunne bestemmes før de andre har tatt sine. Som diskutert i 6.1, ulike holdninger til miljøet, kan fristelsen til å være gratispassasjer kanskje like gjerne være en form for avmaktsfølelse i forhold til det å føle at man gir et margintalt bidrag, som et bevisst valg om å være det.

Figur 2. Kategorisering av deltakernes holdninger til miljøet.

<i>Individ</i>	<i>Holdninger til reduksjon i levestandard:</i>	<i>Holdninger til å gjøre en innsats for miljøet selv om ikke andre gjør det.</i>
<i>Gjør ingenting</i> <i>Samarbeider ikke</i>	<i>Skeptikerne</i>	
<i>Gjør noe</i> <i>Samarbeider (reduserer forbruk)</i>	<i>Idealistene</i>	<i>Idealister</i>

Den forskjellen som er verdt å merke seg her ligger i spriket mellom det å være villig til å endre eget forbruk, og det å se at man ikke kan la vær å gjøre noe for miljøet selv om ikke andre gjør det. I den grad det er mulig å sammenligne kvantitative og kvalitative funn, ser vi at vi finner samsvar mellom mine informanternes holdninger og funnene fra den kvantitative undersøkelsen. Det jeg har fått fram så langt i analysen,

er at det kan se ut som om egeninteresse, ikke å være villige til å redusere i egne tilbud og levevaner, kan stå i veien for å ta miljøhensyn. Samtidig ser deltakerne i teorien de farene som følger i kjølvannet av rasjonalitet: Alle ser at de problemene klimakrisen medfører krever en innsats fra alle. Jeg har nevnt at kvantitative undersøkelser tilbyr kontekstløse svar, det får vi til en viss grad også her. Ved å la deltakerne svare på den type spørsmål som jeg har gjort, får man fram deres holdninger ulike utsagn, og ikke så mye hva de begrunner dem med. Det er få konkrete eksempler å vise til, så analysen kan så langt virke ufullstendig. Satt sammen med resten av analysen, håper jeg å få fram helheten i informantenes begrunnelser til egne meninger om det å ta hensyn til miljøet.

Jeg mener valghandlingsteorien er egnet til å analysere miljøproblematikken. Dette behøver ikke bety at det er de eneste formene for handling/holdningstyper hos individet, som forklart i teoridelen. Det kan heller vise til at formålsrettede holdninger og handlinger kan forekomme i tillegg til andre (Helland 1998, Strandbakken 2007, Halkier 1999). Helland (1998) konkluderer i sin artikkel med: "Det er etter mitt syn uinteressant å diskutere hvorvidt formålsrasjonelle handlinger forekommer, det er det lite uenighet om. Mer interessant er det nok å diskutere hvorvidt dette er den eneste forekommende typen handling (...) og om denne handlingstypen kan fungere som avgrensning av sosiologiens emne." (side 239). Det jeg ønsker å gjøre nå, er å videreutvikle analysen ved å se nærmere på hvilke mekanismer som kan forklare hvorfor det er forskjell i holdninger. Analysen av datasettet har sådan vært verdifullt: Det har inspirert meg til å inkludere spørsmål i intervjusituasjonen som får frem forskjellen i ulike holdninger til miljøet. Det som er verdt å merke seg er at informantene mine snakket mest om var hva som kan gjøre det vanskelig for dem å ta de miljømessige rette valgene. I tillegg drøftet de hvem andre som har et ansvar overfor miljøet bortsett fra dem selv. Det er disse to bolkene jeg analyserer i de neste avsnittene.

6.2 Å være miljøvennlig, - det vanskelige valget

6.2.1 Oppfatninger om miljøproblematikken

Før jeg fortsetter med analysen vil jeg kort vise hvordan deltakerne snakket om klimaproblematikken. Jeg lar Franks utsagn åpne avsnittet: *Når æ fikk vite at æ skulle på det her intervjuet så tenkte æ: Herregud æ kan jo ingenting om de her greian vi skal snakke om.* Jeg fikk inntrykk av at flere hadde den samme innstillingen. Bortsett fra miljøgruppa, er det et fåtall av de andre informantene som tenker over miljøproblematikken til daglig. På tross av dette så viser de god innsikt og forståelse for miljøforholdene når vi snakker om temaet. Det å fokusere på klimaet slik det blir gjort under fokusgruppene tror jeg var en ganske ny opplevelse for mange. Jeg spurte om dette er et tema det ble snakket om i deres omgangskrets, og blant unge generelt. Svarene jeg fikk var stort sett negative. Vi presenteres altså for personer som kanskje ikke tenker så mye over det i hverdagen. På spørsmål om de tror den globale oppvarmingen er menneskeskapt, svarer de bekreftende. Et unntak her er Chris, som mener det ikke er godt nok bevist ennå. Benny sier om miljøproblematikken: *Blir nesten det samme som med lekse, kan du slippe unna så slepp du, vil du som regel vike unna lekser.* Adam følger opp med: *Altså, det e et viktig tema, men det e et veldig kjedelig tema.* I gruppe 3 mener de også at det er et veldig viktig tema, men at det er uoversiktlig. De relaterte det til ungdom, og mener at det kan være vanskelig å følge med. Guttene i gruppe 2 svarte slik på spørsmål de tenkte over den globale oppvarmingen og dens konsekvenser til daglig:

David: Æ synes det e urealistisk å tenke sånn. Æ vet ikke..eh..det kan skje så mye, det kan skje så lite. Æ vet ikke ka som kan skje.

[...]

Chrsi: Nei, ha det artig mens du leve.

David: Du leve bare en gang, altså..Æ vet ikke. æ skal ikke si at æ går å tenke sånn; oh shit, ka som kan skje imårra, kommer jorda til å kollapse. Det tenke æ ikke, det går æ ikke akkurat rundt å tenke.

Miljøgruppa trekker frem at det på dem kan virke som om ungdom på grunn av deres unge alder, føler de har en legitim grunn til ikke å bry seg så mye om temaet. Halkier (1999) kommer inn på hvordan unge som møter miljøvennlige holdninger gjennom dagligdagse, primære samhandlinger ofte kan være mer tilbøyelige til å trekke miljø

inn i hverdagen enn dem som kun møter viten om miljøet gjennom institusjonene. Vi kan se likheter her; når viten om miljøet primært kommer fra politiske eller forskningsinstitusjoner, formidles de kanskje på en måte som er vanskelige å sette seg inn i for denne gruppen. Knytter vi dette opp mot Berger og Luckmanns teori, kan man anta at det å tilhøre et sosialt nettverk hvor miljøspørsmål ikke er et tema, kan virke til på at dette blir et emne som ikke vektlegges.

6.2.2 – det e veldig vanskelig å tenke sånn...

Klimatrusselen blir oppfattet som vanskelig å forholde seg til av enkelte jeg snakket med. Både det faktum at det er snakk om relativt lange tidsperspektiver er problematiske, men også usikkerhet rundt hvordan det vil påvirke oss som lever her og nå, kontra de som kommer etter oss. Det kan komplisere viljen til, og den eventuelle verdien av, en miljøvennlig handling. Moisaner (2007) knytter tidsperspektivet til forbruk: "Environmentally concerned consumption is motivated, in principle, by two different types of consumption goals or motives: the (private) individual objectives of the consumer and collective long-term environmental protection-related objectives of society" (side:7). Det oppstår et moralsk dilemma; hvem har vi ansvar for? Oss selv eller kommende generasjoner? Dette tas det opp slik i gruppe 1. Det Adam snakker om, er at de ikke vil være glade for en økning i bensinprisene:

Adam: Nei, men man vil jo ikkje være glad når miljøkatastrofan begynne heller.. på grunn av global oppvarming.

I: Har dåkker inntrykk av at folk tenke sånn fremover, framtidige konsekvensa av det som skjer no?

Adam: Veldig få. Men de eksistere jo de som gjør det.

Benny: Æ gjør det ikkje.

Adam: Æ gjør det heller ikkje.

Alex: Ikkje æ heller.

Benny: Æ må være så frekk å si at æ gir mæ blaffen.

I: Du e ikkje frekk i det hele tatt.

Benny: (ler) Æ syns æ e frekk når æ sir at æ gir blaffen i de som kommer etter oss.

Adam: Altså, det blir jo ungan våres og ungan deretter, og .. det blir jo slekta våres til slutt..

I: Føle dåkker at det ikkje vil angå dåkker?

...

Adam: Ja og nei. I og med..

Benny: Det vil angå oss, men ikkje i så stor grad som det kan angå andre hvis det fortsette. Så.. Dem som kommer etter oss blir jo å slite mye mer enn oss.

Adam og Alex: Ja

Benny er klar over at han kanskje virker krass i sin kommentar om ikke å tenke framover, og avværner det hele gjennom å le når han sier det. Han sier i etterkant av denne sekvensen at han blir provosert over å høre sine egne utsagn, noe som kan være et tegn på at dette ikke er noe han tenker over til vanlig. Å måtte ta stilling til noe som jeg skjønner de ikke reflekterer over til vanlig kan være tøft for guttene. De finner det tydeligvis vanskelig å tenke på at de har et ansvar i forhold tilkommende generasjoner. Det blir hele tiden en avveining mellom hva som vil være attraktivt for dem her og nå i forhold til framtidige konsekvenser, som vi kan kjenne igjen fra *Allmenningens tragedie* (2.1.3). Vi finner lignende argumenter i de andre intervjuene, her fra gruppe 2:

David: [...]De fordelan sånn som at vi kan ha egen bil, vi har det ene og det andre. Det e ikke lenger på en måte sånn at; å, vi e så heldig som har det, det e på en måte blitt en selvfølge. Selvfølgelig skal æ ha det! Men vi bør kanskje ta å tenke litt på at vi har et ansvar..

I: Kæm man har ansvar over for?

David: Neste generasjon, folk som kommer etter oss..Andre menneska egentlig.

Chris: Det e vanskelig å tenke sånn syns æ..

David: Det e veldig vanskelig, ja.

I: På korsn måte e det vanskelig?

Chris: For min realitet e min realitet, og ut over det..så..det e mye vanskeligere å ta hensyn til nåkka som du egentlig ikkje har..nåkka kjennskap til

David: Tenke du da type...? Framtida?

Chris: Ja, altså sånn som hvis det blir en ny tisdalder..altså ny istid, det kommer jo æ aldri til å oppleve..

Vi som lever her og nå vil sannsynligvis ikke merke effekten av å gjøre en innsats like godt som kommende generasjoner vil merke den. Dette er noe som gjør klimaproblematikken ekstremt kompleks, og noe som informantene mine er opptatt av. Det er snakk om å utføre en kostbar handling, men som man primært gjør for kommende generasjoner. Det som kan defineres som en kostbar handling vil, for å bruke eksempler fra informantene, kunne være en redusering i forbruk og bilkjøring. Kostbar blir symbolsk i denne forstand, da det vil være billigere for dem å redusere på for eksempel bilkjøringen. Å kjøre rundt med kompisene vil ha større verdi for dem enn det å reflektere over hvor dyrt det er å fylle tanken. Man kan kanskje heller si at

de ikke er udelt villige til å avstå fra de mange attraktive tilbudene de benytter seg av i dagens samfunn. Som vi husker fra avsnitt om å være villige til å redusere i levestandard til fordel for miljøet (6.1.2), var det ingen bortsett fra Miljøgruppa som ville likt å begrense kjøring eller annet om det skulle bli krav om det. Sutton (2007) tar og opp problemet med å motivere personer til å tenke over det langsiktige perspektivet ved klimatrusselen:

”Finding ways of dealing with global environmental problems will, in all likelihood, take the concerned efforts of many generations of people, most of whom are not yet alive. (...) Conversely, most people alive today will be long gone before the environmental collapse predicted by some Green catastrophists actually comes about. Why should they be prepared to reduce their own material standards of living for a cause that will not affect them personally?” (side 127).

For unge mennesker kan det muligens være vanskeligere å tenke på slike etiske aspekter ved miljøproblematikken enn for eksempel personer som har barn.

Frank i gruppe 3 poengterer noe som er vesentlig i denne sammenhengen: *Æ trur man tenke på at, ja man bidrar til å ..øke global oppvarming, men man tenke ikke videre ka det igjen føre til. Og konsekvensan av det. [...]Og siden vi ikkje klare å se et resultat av det med en gang så blir vanskelig for oss ...,Ja, tenke over om det vil hjelpe..å redusere på...All forbruket våres å sånn.. Fredrik støtter dette: Man må kunne se resultata, det blir veldig store perspektiv da.*

Spørsmålet er ikke aktuelt for intervjupersonene mine her og nå. Det blir vanskelig å engasjere seg; man opplever ikke konsekvensene av sine (og andres) handlinger direkte. Synlige, kjappe resultater, derimot, kunne ha fått dem til å tenke mer på miljø. Men, selv om vi kutter all utslipp i dag, vil den globale oppvarmingen fortsette i lang tid framover. Flere av deltakerne ga og uttrykk for at det er vanskelig å se hvordan konsekvensene av klimaendringene vil angå dem. De relaterte det til at effektene ikke kom til å bli så merkbare i Norge. Chris tok ved flere anledninger opp at han ikke hadde merket noe av den globale oppvarmingen, og at det dermed ble vanskelig å forholde seg til den. David fortsatte med å si: *Men kanskje vi kunne ha trengt faktisk en katastrofe for å forstå at..For vi oppleve egentlig bra lite som en tsunami eller ka de hete, de her forskjellige naturkatastrofan. Vi oppleve det ikke her oppe nesten. I forhold til ka som skjer nede i fattige land. Langt borte, kan man nesten si.. De*

globale aspektene av klimatrusselen er problematiske for deltakerne. I tillegg kan man kanskje anta at det massive fokuset på økologiske konsekvenser den globale oppvarmingen man nesten daglig utsettes for, gjør at trusselen alminneliggjøres. Giddens (1991) peker på at det og konstant påminnes om ulike former for trusler, kan fremkalle en form for lammende følelse; nesten en form for kjedsomhet. Gruppe 3 ordlegger det på denne måten:

Frank: (...) Det e så ekstremt mye om det i media at til slutt så blir man lei. Det blir for mye å fordøye og..

Elisabeth: Man blir metta på en måte..

Fredrik: Ja.

Frank: Ja, man blir metta.

Fredrik: man slutte å høre på ka, ka dem faktisk sir.

I følge Giddens (ibid) er de færreste mennesker ikke i stand til å være konstant opptatt av farer som er ”enormt truende og som ligger helt utenfor den enkeltes kontroll” (side 96). En av årsakene til dette mener han er menneskets behov om å komme seg videre med de mer hverdagslige, nære gjøremål. Noe som kan vises med Ellen: *Æ trur man må finne på en måte å gjøre det mindre fjernt for folk.. Fordi æ trur det e der en stor del av problemet ligg, at man syns det e skummelt når man les en artikkel om det men..Så glømme man av det fordi man ser no som skjer her og nu, hos oss. Det kan se ut som om den lokale arenaen fortone seg som mer virkelig for disse unge menneskene, enn å tenke på konsekvenser som skjer langt borte.*

6.2.3 For mange og feile tilbud.

Av og til når man er på handletur kan man ta seg selv i å stå og vingle mellom hvilke type varer man skal kjøpe. Det er utallige merker å velge mellom, det være seg hårstylingsprodukter eller kaffe, vaskemidler eller dopapir. Disse valgmulighetene, i tillegg til et enormt utskiftningstempo på teknologiske varer som mobiltelefoner og MP3-spillere, skaper en jungel av produkter som det kan være lett å gå seg vill i. Nå var ikke det å ta hensyn til miljøet i kjøpsøyeblikket et direkte spørsmål hos meg, men mangfoldet av produkter som møter dem ble brakt på banen i flere av gruppene. Dette kan indikere at selv om varens miljøfakta ikke i utstrakt grad vurderes ved innkjøp, så

observeres tilbudsflommen av deltakerne. Selv om de ikke tenker over det til daglig, kommer det fram gjennom interaksjonsformen som fokusgrupper inviterer til. Slik fløt samtalen i gruppe 1:

Benny: Ikkje, ikkje bare e vi giddalaus og lat, men alt handle om å spare tid.

Adam: Mhm (bekreftende)

Benny: Vi skal spare tid, vi skal pusse tenneren mens vi står å pisse nesten, for å spare tid. Ja, det e jo blitt sånn. Folk les avisa når dem står på rødt lys har æ sett. Prate i mobilen mens dem kjøre selv, om det e ulovlig.

Adam: Ja..

Benny: Men det e kanskje ikkje for å spare tid, men for å prate når folk ringe og ikkje etterpå, men..

I: Du sir ting e blitt sånn. Korsn e dem blitt sånn?

Benny: Neei..æ vet ikkje kordan dem har blitt sånn..

I: Ka som på en måte har gjort at..vi e..tenke mer og mer over på å spare tid?

Adam: Det har æ faktisk aldri eh, reflektert over. For hvis man ser på.. men det e stor forskjell på ungdommen i dag og ungdommen for 20 år siden. Koffer det sånn, det har æ faktisk aldri tenkt over.

Benny: Æ vet no bare det at, æ som lærling, tid e penga. Jo mer tid æ har til overs å jobbe jo mer penga får æ inn.

Adam: Ja, men det va det for 20 år siden og.

Benny: Jaja, men for 20 år siden så trengte dæm ikkje så mye penga, for da va dæm som regel fornøyd med det dæm hadde.

Adam: Det..der har du no..

Benny: Ny teknologi! Vi ska ha den nyeste mobiln,vi skal ha den nyeste I-poden, vi skal ha..

Alex: Nyeste tvn, nyeste playstation.

Benny: Nyeste anlegget i bilen, nyeste spellan, vi drikk brus i stedet for vann fra springen som koste penga..nye klær..

Denne sekvensen setter fingeren på noe av det som gjør det vanskelig for dem å ta hensyn til miljøet. Gjennom å samtale om temaet så kommer de i fellesskap fram til hvordan det mener det er blitt sånn. De forstår det som om at de er et produkt av sin tid, hvor fokus blant annet er på forbruk og materialisme. Vi finner den samme argumentasjonen hos enkelte av personene i Holdens undersøkelse (2005). Der blir det relatert til en avmakt knyttet til forbrukersamfunnet, hvor det forventes at det skal forbrukes. Frank i gruppe tre trekker fram valgfriheten man har i dagens samfunn: *No kom vi jo også inn på den valgfriheta nu. Folk e jo, altså vi e jo et rikt land, vi e så vant til å ha tilgang til så sinnsykt mye.*

Blindheim (2004) mener at ”Barn og unge blir oppdratt til konsumkulturen. Gjennom de siste årene er de blitt en viktigere målgruppe for markedsføringen.” (side 57).

Deltakerne er inne på det samme når de snakker om alle tilbudene som er tilgjengelige for dem. Denne markedsføringen og tilbudet av produkter gjør at man venner seg til et forbruk som det vil være vanskelig å endre. Benny introduserer to ulike aspekter på det å spare tid. I tillegg til at alt skal være så effektivt i dagens samfunn, vil det for han være positivt å ha tid til å jobbe mest mulig slik at han kan tjene mest mulig penger. På den måten har han større kjøpekraft til å benytte seg av alle de tilbudene som er tilgjengelige. Når man ser på intervjuet i sin helhet, så ser guttene fallgraven med en slik tung markedsføring på nye og bedre varianter av samme produkt.

Dette tas opp på en lignende måte i gruppe 3:

Fredrik: Sånn som kor mye skit som produseres så e det jo tilbudet som skape en etterspørsel. For det e ikke så mange som sitt hjemme å tenke at, ja no skal æ ha..

Elisabeth: // Æ går på Europris å kjøpe mæ rosa hårspray!

Fredrik: Ja! For eksempel

For deltakerne som snakker om markedsføring av varer så er det verdt å legge merke til at de forholder seg til typiske livsstilsvarer som hårspray, playstation, bilstereoer; det som for eksempel miljøgruppa snakket om som overforbruk i den vestlige verden. Varer man ikke trenger for å overleve. På den måten så endres forbruket fra å dekke grunnleggende behov til å få en form for luksuspreg (Blindheim 2004). Det er en stor forskjell på markedsføring av slike luksusprodukter og produkter som er mer miljøvennlige. ”Men slike [økologiske] varer er lite tilgjengelige, nesten ikke markedsført og til dels med store prisforskjeller.” (Jensen 2004) I den senere tid så har dette muligens endret seg, nå er det reklamer for økologiske produkter, men ikke på langt nær i like stor grad som for andre. Og stort sett så er økologiske produkter dyrere enn andre. Slik legges det ikke til rette for at økologiske varer, som mine informanter trekker fram som miljøvennlige, er tilgjengelige for dem på grunn av at de er for dyre.”The choices that are constitutive by lifestyle options are very often bounded by factors out of the hands of the individuals they affect” (Giddens 1994:74). Gjennom å legge opp til at fokuset på luksusprodukter er større enn på miljøvennlige produkter er markedsføringen med på å pense folk inn på hva som er tilgjengelig for dem. Hvis det er slik at moderne forbrukere har fått mer og mer ansvar på miljøfronten på grunn av sitt økende forbruk, så ser det ut for at mine deltakere mener at mye av det skyldes at

fokusering på ulike typer varer er feilfordelt. Frank trakk fram valgmulighetene: Og Jensen (2004) peker på at det ofte er det *andre*; moten, reklamen og masse kulturen, som bestemmer hva som kan velges.

6.2.4 Pris og tilgjengelighet.

Pris og tilgjengelighet er viktige for intervjupersonene mine. Bakgrunnen for denne sekvensen er at en av guttene spontant utbrøt: *Å nei, e det no vi skal få dårlig samvittighet for at vi kjøre rundt i gamle bila?* da de ble spurt om å stille til intervju:

Benny: Altså, æ mene..[...]At hvis dem senke prisan på bila, miljøvennlig bila..

Adam: Altså, det e dyrere å være økologisk.., ka æ skal si.. enn å være..

Benny: // Ja ja! Det e dyrt å være miljøvennlig!

[...]

Adam: I den tida vi e nu så e det jævla teit. I og med at vi burde begynne å bli miljøbevisst å tenke fremover..før det blir for seint..så det sku jo absolutt ha blitt gjort no med.

Benny: Men det e jo ironisk det der, at det skal være dyrt å..

Alex: Å spare miljøet.

I: Ja.. Hvis dåkker hadde hatt midla til det..?

Adam: Så ville æ ha spart miljøet på enkelte områda. Andre ikkje.

Benny: Ka du ville spart på? Hvilke områda?

Adam: Hadde man hatt penga så kunne man jo kjøpt miljøvennlig bil, man kunne jo tenkt litt over ka man kjøpte. Men æ hadde jo ikke gått rundt å sett på alle produkta å tenkt at det her e miljøvennlig og ah, det må æ ha. Det, eh, det ville æ ikkje ha gjort.

Benny: Det ville ha blitt for tidskrevanes..synes no æ. Da kunne man heller ha åpna miljøvennlige butikka.

[...]

Adam: Mene at det va et godt eksempel, det med å starte noen butikka med bare miljøvennlige produkta.. Det trur æ kunne blitt populært. Folk hadde ikkje tenkt å gådd å sett å leita etter ting. Det sku ha vært det. Den var ikke dum.

Selv om Adam mener han vil ta større hensyn til miljøet når han blir eldre og slik kanskje underforstått har bedre råd, må det heller ikke ta for mye tid å orientere seg fram til miljøvennlige produkter. Mine informanter antyder at økologiske produkter, og også miljøvennlige biler, vil være bedre å kjøpe sett ut fra et miljøvennlig synspunkt, men det kobles til pris: Som Elisabeth sier: *Æ trur nok at hvis det*

miljøvennlige valget hadde vært det billigste så hadde det ikke vært nåkka å tenke over. Men sånn som det e no i dag, så kjøpe jo vi de produktan som e billigst.

Kvinnene Skorstad (2005) intervjuet kjøpte ofte økologiske varer selv om det er litt dyrere enn andre produkter. Disse kvinnene var høyt utdannede personer som man dermed kan anta i større grad enn mine informanter har råd til å velge de produktene. For dem viser det imidlertid også at tilgjengelighet har noe å si. Her vist ved en av hennes informanter: *”Prøver å kjøpe økologisk der det er tilgjengelig og godt (...) men eg kjører ikke ekstra rundar for å finne økologisk mat”* (side 115). Jeg kan dermed anta at det ikke bare er mine unge informanter som mener tilgjengelighet er viktig. Pris derimot, spiller en større rolle for dem. Jon Elster ønsker å forklare handlinger som et resultat av to etterfølgende, filtrerende operasjoner:

”The first filter is made up of all the physical, economic, legal and psychological constraints that the individual faces. The actions consisted with these constraints form his opportunity set. The second filter is a mechanism that determines which action within the opportunity set will actually be carried out. (...) the mechanisms to be considered are rational choice and social norms” (Elster1989:13).

De valgmuligheter man har påvirkes av de ulike hindringene man møter. Herunder kommer økonomiske begrensninger. Hvis man har midler til å velge produkter sett ut i fra deres ”miljøvennlighet”, gjør man kanskje i større grad det? Det vil være fundamentalt grunnleggende for at man i det hele og store *kan* ta miljøhensyn ved innkjøp. Selv om informantene mine ikke vurderer hvorvidt varene de kjøper til daglig er miljøvennlige eller ikke, viser samtalene at de tross alt reflekterer over dette i intervjusituasjonen. Her vist ved Chris: *Sånn som han Buddy¹⁷ sant, greit nok, du betale ikkje avgifte, du betale bare for strøm. Men bilen koste.. Vannvittig mye.* Dermed viser det seg at de produktene det primært ble trukket fram som miljøvennlige, økologiske vare og miljøvennlige biler, rett og slett ikke er tilgjengelige for dem jeg snakket med, fordi de mener det er for dyrt. At det er slik mener flere er et paradoks. Jeg avslutter denne sekvensen med utsagn fra Ellen og Elisabet, som de kom med i forbindelse med at vi snakket om vanskeligheten med å ta miljøhensyn på grunn av pris. Av og til er det ikke viljen, men muligheter som kan begrense miljøhensyn i hverdagen:

¹⁷ Elektrisk bil

Elisabeth: Vi e for å være miljøvennlig!

(Latter)

Ellen: Vi har veldig lyst til å være miljøvennlig!

6.2.5 Oppsummering av kapitlet

I følge Aase og Fossåskaret (2007) er en viktig del av metodisk tolkning å sette seg inn i hvilke kategorier informantene selv har om det temaet som skal studeres. Jeg bruker slik informantenes egne kategorier over hva som gjør det vanskelig å være miljøvennlig, for en kort oppsummering av avsnittet:

”Vi vil jo gjerne være miljøvennlige” men tilrettelegging og pris gjør det vanskelig.

”Vi vil ha det artig her og nå. Vi er unge.” en legitimering for ikke å gjøre noe nå, fordi de er ungdom.

”Det er veldig vanskelig å tenke slik” hvordan tidsperspektivet og vansker med å relatere den globale oppvarmingen til egen tilværelse virker inn på hvordan de bearbeider temaet.

6.3 Hva kan andre gjøre?

Under intervjuene ble det snakket mye om hva *andre* kan gjøre i forhold til klimaproblemet, gjerne i forhold til hvem intervjupersonene mente hadde et særlig ansvar i forhold til miljøet. Det som ble foreslått var myndighetene og kjente personer. I analysedelen overfor kom det fram hva deltakerne i fokusgruppene mener gjør det vanskelig å ta hensyn til miljøet. I dette avsnittet, hvor de snakker om hva andre kan gjøre, viser de hvilke instanser og tiltak de mener kan være med på å gjøre det enklere å handle mer miljøbevisst.

6.3.1 Forbilder som påvirkningskilder.

Idoler.

På spørsmål om hvilke andre enn dem selv som kan gjøre noe for miljøet, trakk deltakerne fram kjente personer, gitt sin posisjon i rampelyset. Det er blitt vanlig at kjendiser fronter ulike humanitære og miljørelaterte saker. Gigantkonserten "World Environmental Day Concert" gikk av stabelen i juni 2007, med paralleller til Band Aid i 1984 og Live Aid i 1985, hvor hensikten var å samle inn penger til sultkatastrofen i Etiopia. Fjorårets konsert skulle ved hjelp av internasjonale stjerner engasjere og sette fokus på klimaendringene. Hva informantene sa om idolenes påvirkningskraft, var noe annet enn hva jeg hadde forventet. Gruppe 1 kom inn på det etter at de hadde snakket om muligheten til å påvirke hverandre:

Adam: Sånn som, store idol sku kanskje ha begynt med det. Ikkje folk i tv programmet men, for eksempel, se no for dæ.. Kanskje et dårlig eksempel men.. Hvis ho Britney Spears begynne med det.. Så ville jo sikkert hundretusenvis av små fjortis jente også begynne med det der der.

[...]

Benny: Ironien der e at dæm kjøre sånn el-bil, åsså har dæm en svær Hummer og masse Ferraria å Porsche å..

Alex: I det hele å det store.

Benny: Sånne svære bila, åsså kjøre dæm den der el-biln foran kamera en gang, åsså har dæm fått positiv PR Åsså parkere dæm el-bilen i garasjen å sende den bort til nån som treng den mer, åsså kjøre dæm de der store bilan sine.. eh.. Det e det inntrykke som æ har av det.

Adam: Men den nyhetsartikkelen der får folk på ideen i hvert fall.

De ser nytten i at kjendiser setter fokus på den globale oppvarmingen. Samtidig distanserer de seg fra det; de selv vil ikke la seg lure av det de ser på som kjendisenes dobbelmoral. De mener imidlertid at det kan få andre til å bli bevisste på temaet. For guttene selv er ikke kjendisene legitime forbilder. Hvis vi ser på tillæring av miljøvennlig atferd som en sosialiseringssprosess, kan den falle inn under både primær- og sekundærsosialisering¹⁸. Den formidlingen kjendiser står for, faller inn under sistnevnte. Viktigheten med identifisering til de som formidler budskap vil være mindre i sekundærsosialiseringen (Berger og Luckmann 2006), men jeg forstår det slik at identifisering fremdeles vil ha betydning. Det blir slik lettere å være skeptisk til

¹⁸ Jeg bruker her Berger og Luckmanns (2006) definisjon på sosialisering. (Se 2.2 Berger og Luckmann)

budskapet kjendisene presenterer, da jeg antar at de ikke oppfattes som legitime, signifikante andre av guttene. Idolene viser ifølge guttene en dobbelmoral som heller svekker enn styrker budskapet om klimaendringene. Jeg må presisere at disse guttene mener at menneskelig atferd er med på å øke den globale oppvarmingen. Det er på den måten ikke selve budskapet kjendisene fronter de er skeptiske til, men heller hvorvidt de virker troverdige når de formidler det.

I gruppe 2 tok David opp konserten som ble avholdt i 2007, hvor kjendiser stilte opp for miljøet: - *men det har blitt en trend sak. En trend. Å bry sæ om saken. Du ser no har den fått veldig mye oppmerksomhet enkelte plassa, og det syns æ e veldig positivt, at faktisk folk har begynt å bry sæ, og at det ..berømte mennesket begynne å faktisk snakke om det i stedet for å..* Også her kom de inn på at kjendiser ikke er troverdige kilder:

Chris: Men for mæ har ikkje det nåkka å si. Om ho Lene Marlin står på Alfheim å syng om at den globale oppvarminga skjer i Uganda, så..det e ikkje nåkka bevis for mæ

David: Neeii..men det..

Chris: Altså for ho e ikkje en sikker kilde.

David: Nei, ho e ikkje en sikker kilde men ho kan kanskje få folk til å tenke litt mer og kanskje få en interesse om det.

Vi kan her kan vi spore noe uenighet om hvorvidt kjendisers engasjement vil ha noe å si til eller fra for hvordan man stiller seg til den globale oppvarmingen. En slik skeptisk innstilling til kjente personers fronting av saken, som særlig Chris har, kan være sunn å ha. Nyeng (2004) tar opp at miljøet er blitt en sak som frontes av kjente personer, og som trekkes inn i motebildet. Her vektlegges og det at moter og idoler glemmes og interessen rettes mot noe nytt. Risikoen ved dette er at ikke bare idolene, men synspunktene de formidler, står i fare for å gå i glemmeboka sammen med dem.

Miljøgruppa som forbilder?

Miljøgruppa tok også opp temaet med at det er blitt en trend å være miljøvennlig:

Grete: Så..men ja.. For det e jo på en måte "in". Du les jo det i avisa hele tia, det e in m økologisk, det e in med å være..

Hilde: Det e in, det e blitt skikkelig moderne å gå med sånne økologiske bomullsklær.

Flere: Ja

[...]

I: No e dåkker inne på no anna her igjen, hvis man snakke om folk som har mulighet til å gjøre nåkka. Dåkker snakke om mote og sånn..?

Heidi: Ja. Det e jo en fin måte å appellere til..(ler)

Hilde: Det e det jo for så vidt, men det e jo blitt moderne å være sånn..kanskje overfladisk miljøvennlig. Kjøpe økologiske klær og økologisk mat, og det e jo på en måte sånne ting e bra, men det e veldig mange som kanskje som..gjør alt det der, men som ikke villa ha solgt bilen sin, for det at.. Selv om det ville hatt en mye større effekt fordi at.. Egentlig så handle det bare om det at det e moderne å si at æ har kjøpt mæ den her nye..

[...]

Grete: Nei for det finnes mange ting som..æ føle at mange av de her motetilbudan og liksom som det her å kjøpe klimakvoten med fly, det e veldig sånn eh, for å lette på folks samvittighet.

Heidi: Ja

Å trekke miljøet inn i trendene i tida, skaper blest om saken, men det kan også være med på å trivialisere den og gjøre den mindre enn den er. Jentene mener det kan åpne for påskudd til å kjøpe seg god samvittighet. Miljøgruppa merker en interesseøkning fra publikum rundt organisasjonen de er medlemmer av. Hilde: *Æ trur det har veldig mye med det å gjøre at det e blitt så hot i media på en måte. Folk føle at de må si på en måte at de e miljøvennlig, og da kan det hjelpe å si at de har samarbeida med oss. Fordi da e det ingen som kan si at vi ikkje e miljøvennlig i alle fall.* Gruppa har ikke noe imot det, for det gir dem sjansen til å utnytte publikum tilbake. Men man kan ane at de mener det er en litt for lett vint måte å slå et slag for saken. Som aktivister er deres oppgave å påvirke både politikere og andre. Som Gunvor formulerer det: *Det har jo mye å si ka dæm du e lamme på en måte sir, så det å påvirke hverandre og det å begynne å tenke litt sjøl.. (...) Det e derfor æ begynte å engasjere mæ i miljøsakan fordi æ mene at æ kan gjøre en forskjell lamme andre, ikkje sant?* Det å gå foran som et godt eksempel og å prøve å påvirke og gjøre en innsats sammen med andre, var og et tema hos de ”miljøinteresserte” i Methis undersøkelse fra 2000. Dersom man kan påvirke hverandre direkte, vil man kanskje i større grad være *signifikante andre*, og dermed ha større legitimitet og påvirkningskraft med det budskapet en har. Jeg vil også her vise til Halkier (1999)¹⁹, om hvordan unges møte med miljøproblematikken kan være av betydning for om miljøhensyn inkluderes i hverdagen eller ikke. Det å være medlem av en miljøorganisasjon kan i så måte gjøre det enklere.

Jentene finner at deres meninger ofte testes, siden de er medlemmer av miljøorganisasjonen. Heidi: *Veldig mange har den oppfatninga at..siden vi e med i en miljøvernorganisasjon, og da e vi liksom de perfekte miljøeksemplan. Og får ikkje lov til å gjøre nåkka..men det e liksom.. Æ møte ofte den der..Heidi, e den der penna*

¹⁹ Side 54, Oppfatninger om miljøproblematikk

miljøvennlig? Sånne der teite ting! Noen av dem finner det vanskelig, de mener at man bør kunne kjempe for miljøet uten at man skal være nødt til å forsvare sine handlinger hele tiden. På denne måten tas klimaproblematikken ut av kontekst, og det egentlige budskapet, alvor i situasjonen, havner i skyggen.

6.3.2 Lover og regler.

Deltakerne kommer stadig tilbake til lover og regler som mulig tiltak. Med det mener de både politisk vedtatte lover og regler, samt andre myndighetspålagte sanksjoner og reguleringer. En gjenganger under intervjuene er deltakernes oppfatning om at det i dagens samfunn er *...tilbud om å gjøre det lett*vint, for å sitere Frank. Dette blir særlig trukket fram i forhold til transport, men også avfallshåndtering. Gruppe 2 knytter forsøpling og avfallssortering opp mot lover og regler. Å kildesortere søppel tar lenger tid enn å kaste alt i samme dunk: Chris: *Ja, men sånn som det å kaste søppel, det enkleste e jo bare å dumpe alt i en container og si ha det bra!* Guttene mener denne holdninga er problematisk. De foreslår lover for å få folk til å endre handlingsmønster: David: *Det e veldig vanskelig, men kanskje det at.. Nesten bør lovpålegges.. At du skal sortere søppel, og hvis ikkje så får du bot. Det burde man få for forsøpling for da ville folk kanskje tenkt sæ bedre om når de går å kaste søppel i gata.* Det David refererer til som lovpålagt, er vel, som nevnt innledningsvis, en sanksjon for å hindre handlinger som ikke er miljøvennlige. Det kan imidlertid være vanskelig å regulere folks avfallshåndtering, da mye foregår i de private hjem. Veitrafikken, derimot, er bedre egnet. Bilkjøring er et av de temaene det ble snakket mest om, særlig når det kom til hva som vil være vanskelig å gi opp i forbindelse med det å ta hensyn til miljøet. Likevel kommer de inn på nødvendigheten av sanksjoner som kan gå ut over dem selv.

Diskusjonen gikk slik i gruppe 1:

Benny: Æ mene, vi har jo flere folk som har makt over utslipp.

I: Flere folk? Kæm du tenke på da?

Benny: Altså andre enn de vanlige personan, du har jo den her.. høyere makt holdt æ på å si. Ka det hete.. statsministeren og kompani. Hvis bensinpris og dieselprisen stig så blir det jo mindre kjøring som igjen vil redusere utslipp. Det e jo masse folk som kjøre aleina i bil. Kollektivtrafikk eksistere jo, for dem som har jobba som ikkje kreve at du kjøre.

I: Du sa; hvis dem sett opp bensinprisan. Æ forstår det sånn at du mene at det vil føre til at folk kjøre mindre da?

Alex: Mhm (bekreftende)

Benny: I hvert fall ungdommen

I: Korsn ville det ha virka inn på dåkker?

Benny: Æ trur vi ville ha blitt forbanna. (Latter)

Alex: Det e altså.. æ har ikkje no trang for å kjøre så mye som æ gjør egentli. Æ klare mæ fint med å kjøre bare halvparten av det æ gjør, sånn helt egentlig, så..

Adam: Ja, ka som gjør at du kjøre mer enn du treng?

Benny: Han har råd til det. (latter)

Alex: Kjede mæ

Adam: (ler)

Alex: Æ kjede mæ og har råd til det. så hvis bensinprisen går opp, så eh, kommer det til å redusere veldig mye av kjøring blant ungdom.

I: Men æ forstår det sånn at man vil kanskje ikkje vil være glad for no sånt?

Alex: Nei, det..

Adam: // Nei, men man vil jo ikkje være glad når miljøkatastrofan begynne heller.. på grunn av global oppvarming.

Bilkjøring er morsomt, og noe de gjør også fordi de kjeder seg, som Alex sier. Chris støtter opp om bilkjøringen: *Og no som æ e blitt 18 så vil æ no helst kjøre bil.*

Guttene *vet* at bilkjøring er skadelig for miljøet, men de vil ikke gi det opp.

Motsetningsforholdet mellom å vite hva man bør gjøre og hva man gjør, kommer godt fram her. Jeg har klassifisert denne holdningen som rasjonell: Ikke å være villig til å samarbeide gjennom å redusere kjøring. Og at de slik tar en posisjon som gratispassasjerer²⁰. Vi kjenner igjen dette problemet fra *Figur 1, Fangens dilemma*.

Tenker man kollektivt i forhold til den globale oppvarmingen, vil ens eget bidrag være ... *en dråpe i havet*, som Adam sier. Guttene har nå også mulighet til å kjøre bil, i og med at de har råd til det - et attraktivt og lettvent tilbud. Samtidig kan man si at de oppmuntres til det: "The free rider phenomenon is not a description about empirically observed behavior; it is a description of the structure of incentives confronting an individual." (Coleman and Fararo, 1992:xi). Bilreklame formidler frihetsfølelse, fart og spenning, noe unge gutter tiltrekkes av. Adam har for eksempel lenge drømt om en Audi: *Og siden æ va liten gutt har æ bestandig hatt lyst på en bil med stor motor og høre motorlyden! (ler) Æ hadde kjøpt mæ en helt ny Audi, en stor Audi, huff.. (ler).*

Jamfør avsnitt 6.2.3, hvor deltakerne reflekterer over at det er for mange tilbud som

²⁰ Se avsnitt 6.1.2, side 45.

frister i dagen samfunn. Dersom myndighetene ønsker å gjøre bruk av økte bensinpriser som miljøregulerende tiltak, vil guttene ikke ha råd till å kjøre like mye som nå. Selv om de ikke vil like det, ser de at slike sanksjoner kanskje trenges for å få biltrafikken ned. Valghandlingsteorien tilsier at dersom en straff skal virke, må man anta at aktørene er rasjonelle og setter konsekvensene av handlingen opp mot konsekvensene av en eventuell straff (Hagen 1999). Og det kan vi se at guttene gjør gjennom å si at det kommer til å bli for dyrt for dem.

Deltakerne reflekterer over hvordan det å innføre en form for mild tvang eller sanksjoner²¹ kan minske eller forhindre miljøskadelig atferd. Dette kan illustreres med Hardins (1968) eksempel på hvordan aktører tross alt innretter seg etter lover, da de alt i alt vet at det er nødvendig for å sikre samarbeid (mellom rasjonelle aktører). Som eksempel bruker han det å betale skatt: "Who enjoy taxes? We all grumble about them. But we accept compulsory taxes because we recognise that voluntary taxes would favour the conscienceless. We institute and (grumblingly) support taxes and other coercive devices to escape the horror of the commons." (ibid:14).

Hardin mener det *må* komme tvingende og sterke restriksjoner på individuell frihet dersom vi skal klare å unngå allmenningens tragedie. Jeg mener vi finner igjen den samme tankegangen hos deltakerne, særlig i gruppe 1. Benny sier om tiltak som myndighetene kan iverksette for å begrense bilkjøring: *Å tvinge på oss prisa, dyrere bensin*. Dette blir en form for kontrollerende tiltak, å svinge pisken, som tas i bruk for å få personer til å endre atferden i en mer miljøvennlig retning. Jeg mener vi kan se på det å ta miljøhensyn som en form for sosial orden, som innbefatter en bærekraftig utvikling²² for nåværende og kommende generasjoner. Og som vist, kan en form for mild tvang være med på å sikre at en slik miljøvennlig sosial orden opprettholdes.

Det en innføring av regulativer som pålegger individer å ta mer hensyn til miljøet også kan bidra til, er å fjerne usikkerheten rundt hvilken effekt ens eget bidrag vil ha. Og som det kom opp i samtalen om hvorvidt deres handlinger bør ses i forhold til andres

²¹ Berger og Luckmann (2006) snakker om sanksjoner og sosial kontroll for å opprettholde den sosiale orden. Det vil imidlertid bare være nødvendig når den sosiale orden er truet av avvikende atferd, noe som kan være en indikasjon på mislykket sosialisering. Slik brukes begrepet annerledes enn i valghandlingsteorien.

²² Bærekraftig utvikling er et begrep FN vektlegger som et av de sentrale innslagene i deres miljøprogram: En utvikling som ivaretar behovene til nåværende generasjon, uten å komprimere muligheten til å møte behovene til kommende generasjoner (Sutton 2007).

(6.1.3), er det en underliggende tankegang hos deltakerne; at det én person bidrar med, ikke vil ha effekt i seg selv. Det kan være en medvirkende faktor til at de for eksempel ikke vil redusere bilkjøringen. ”Man leser at bilkjøring fører til økologisk katastrofe, og at man burde bruke bilen mindre. Det er et faktum, og man kan ikke fri seg fra det, men man kan heller ikke kontrollere hvordan massen av bileiere forholder seg til denne informasjonen. Den enkelte står overfor massen, og det øker usikkerheten om virkningene av egne valg og handlinger” (Hagen 1999:191). Gjennom å innføre lover som man kan anta vil begrense for eksempel bilbruken for alle, kan det være lettere selv å avstå fra det. Noe Frank kommer inn på: *Men, det hjelpe jo sånn sett hvis politikeran gir oss lova..Altså det e jo.. Flertallet vil jo følge de lovan.*

6.3.3 Miljøvennlige valg må gjøres attraktive.

Miljøgruppa var opptatt av at det må gjøres attraktivt for personer å ta hensyn til miljøet:

Grete: Fordi at, åsså det nøtte jo, altså det e ikkje det at vi mene at nei: det e ikkje no vits i å gjøre de her små enkle tingan sånn som å sykle mer eller, spare strøm eller

Gunvor: Det har en effekt

Grete: Ja det har jo en effekt, men det e det at det har liten effekt hvis ikke alle velg det, og folk velg det ikkje hvis det ikkje e attraktivt

Hilde: Det fins ikkje nok idealista i verden

Grete: Så da går det liksom helt tilbake til at det må gjøres attraktivt (bekreftende fra de andre)

Grete: Og kæm e det som kan gjøre det? Det må være de som styre eller de som produsere..

De ser problemet med å få personer til å handle miljøvennlig hvis de ikke får noe igjen for det. Jeg vil her vise til diskusjonen om pris og tilgjengelighet (6.2.4), hvor jeg påviste at det hovedsakelig er disse to årsakskategoriene, pris og tilgjengelighet, som informantene trakk fram når de snakket om hva som gjør det vanskelig for dem å kjøpe miljøvennlige varer. På spørsmål på hva som kunne gjort det enklere å velge miljømessige alternativer, svarte Ellen: - *Gjort det billigere med økologiske alternativa, for det e jo gjerne dyrere, nu, faktisk hvis du skal kjøpe økologiske vara. Gjort det lettere å få tak i, at du ikke måtte gå til den spesielle butikken for å kjøpe de økologiske klær liksom.* Ellen bruker den samme forklaringen som guttene i gruppe 1

på tiltak som kan hjelpe. Pris og tilrettelegging er noe som er en gjengs oppfatning blant folk flest. Jeg vil videre se nærmere på hvordan deltakerne omtalte kollektivtilbudet i byen.

6.3.4 Billigere kollektivtransport.

Jeg lar følgende utsagn starte dette avsnittet:

Fredrik: (...) en ting e jo lova... Altså du kan jo ikke legge på, øke bensinavgifta, folk vil jo fortsatt kjøre masse med bilen.

Frank: Ja

Fredrik: Og.. Den eneste måten å gjøre det på trur æ, e å gjøre det mye rimeligere å kjøre kollektivt og.. Gjøre det heller mye billigere med alternativan enn å gjøre det dyrere for...

Kollektivtrafikktilbudet var en gjenganger i alle intervjuene og noe deltakerne utvilsomt var opptatte av. Gruppe 3 tok det opp på denne måten etter at jeg spurte dem om hvorvidt *tid* var noe de tenkte over i forhold til det å velge miljøvennlige alternativer:

Elisabeth: Det e ikke..tidsbruken som æ tenke mest på..

Fredrik: Nei, det eneste der må være mot buss og bil at..

(ja fra de andre)

Fredrik: Det tar lenger tid og det e litt mer styr å ta buss. I hvert fall hvis man e vant til å kunne kjøre bil dit man skal og....

Frank: Det e klart. Mange gang når eh..om sommeren så prøve æ å være bevisst på å ta buss til jobben i byen, men eh..de gangan man forsov sæ litt og, og man har den mulighethen å kunne kjøre, så kjøre æ. Og det e for å spare tid, for kollektivt tar for lang tid da. Og hadde, hadde busstilbudet vært bedre og de hadde gått oftere, så hadde ikke æ hatt no imot å ta buss og..og blitt kanskje 10 min forsinka i stedet for 5 hvis æ hadde hatt bil

Elisabeth: Dem går for sjelden altså, bussen. Hvis du meste en så e det 20 min til neste og det e faktisk krise. Så står du der og vente og hutre på den neste bussen

Frank. Men det e jo det som berøre oss nærmest, som folk fortetst tenke på når det gjeld å være miljøvennlig, det e å tenke kollektivet...

Det var ingen av dem jeg snakket med som var fornøyde med det busstilbudet de hadde, verken pris eller antall avganger. Mange mente at det var dyrere å ta bussen enn å kjøre bil. I tillegg ble det å være vant til å kjøre bil, og at det er lettvent, vektlagt. Også de tre guttene i gruppe 1 trakk frem viktigheten med billig kollektivtransport. Adam og Benny etterlyser flere valg og billigere kollektivtransport. Adam: *Hadde det*

kosta mæ 10 krone å ta bussen så skulle æ tatt buss mye oftere. Det er ikke bare høyere bensinpriser som ville fått guttene til å kjøre mindre. David trekker også frem pris: Det e dyrt å ta buss, det burde faktisk vært mye billigere å ta buss, det ville ha oppfordra folk til å ta buss. Du oppfordre ikkje folk til å tenke kollektivt.

En senkning i billettprisene på blant annet bussene ville ha gjort et skifte fra bil til buss mer positiv for dem. Slik kan det oppmuntres til å velge det miljøvennlige alternativet. Dette vil være en form for belønning, å vifte med gulrota for å få personer til å *tenke kollektivt*, som David sier. Valghandlingsteorien kan også her brukes til å illustrere hvordan deltakerne vurderer alternativene opp mot hverandre. Slik som lover og regler kan gjøre det vanskeligere og dyrere å kjøre bil for denne gruppen, vil billigere og bedre buss gjøre kollektivalternativet mer attraktivt:

Ellen: Ja, det hadde jo vært helt fantastisk hvis vi fikk gratis buss! Da hadde jo masse flere folk tatt bussen. (Bekreftende fra Frank)

I: Trur dåkker at folk tenke dit hen at man skal..på en måte tjene litt på å være miljøvennlig, at man skal få no igjen for det på en måte?

Frank: Det kan godt tenkes

Elisabeth: Få igjen på skatten for å være miljøvennlig!(latter, og ja fra Frank)

Fredrik: Hvis du tar noen miljøvennlige valg så får du noen oblat som du levere inn med selvangivelsen også får du så og så mange krone igjen tilbake for det. Folk e glad i penga og eh..

Elisabeth: Alt som e økonomisk e folk med på (ja fra de andre)

6.3.5 Pisken eller gulrota?

Spørsmålet blir om det er lover og regler eller en endring i personers innarbeidede rutiner gjennom tilrettelegging som vil være mest effektivt. Miljøgruppa mener det må både ris og ros til for å endre personers vaner med hensyn til hvilke transportmuligheter de benytter seg av:

Gunvor: Først og fremst så e det viktig at politikeren gjør det dem love at dæm skal gjøre. ..legge til rette for at man kan ta bussen til jobben. Sånn som her i Tromsø så har vi bra kildesortering. Det e liksom sånne småting som e veldig greit for politikeren å gjøre egentli, hvis dæm bare gidde, og som vil hjelpe mye for miljøet. For at..hvis det går busa oftere, hvis det går fast ofte, så tar folk bussen.

Hilde: Det hjelpe ikke bare..det blir som pisken og gulrota, det hjelpe ikke bare å..Om du så har et gratis kollektivtilbud som e dritbra og som går liksom hele tida overalt, så e det likvel

masse folk som kommer til å kjøre bil for at det e mer praktisk. Du må sette opp bensinavgiften likevel.

Heidi: Ja, tingen e at politikeran må tørre å gjøre noen upopulære valg. Vi treng liksom noen som ikke sir: "Nei, vi kan ikke sette opp bensinprisan for da miste vi velgera" ikke sant.

Dette er det samme som mine informanter trakk fram: En kombinasjon mellom å innføre strenge regulerende tiltak og å gjøre miljøvennlige valg attraktive, kan bidra til at miljøvennlige valg i større grad favoriseres. SV-politiker Inga Marte Thorkildsen, som sitter i energi- og miljøkomiteen på Stortinget, gikk nettopp ut i media og kom med eksempel på hvordan politikerne kan påvirke folk til å handle mer miljøvennlig. Hun tok for seg bensinbiler, og mente at politikerne har mulighet til å stimulere folk til å ta miljøvennlige bilvalg gjennom å legge om avgifter, men også gjennom å gjøre det vanskeligere å produsere bensinbiler²³. Nye normer som gjelder miljøbevissthet kan slik forsøkes opprettholdes gjennom både negative og positive sanksjoner. Diskusjonen videreføres i det neste avsnittet.

6.3.6 Endring av vaner i hverdagen gjennom lover, regler og tilrettelegging.

Gruppedeltakerne mener at tilrettelegging og mulighetsstruktur har betydning for miljøvennlig atferd. Dette som motvekt og supplement til pålagte lover og regler/forbud. I undersøkelsene til Methi (2000) og Skorstad (2005) ble også tilrettelegging av resirkulering trukket fram som gode tiltak for å tenke miljø. Tilrettelegging kan oppleves som mer "tiltrekkende" og lettere å forholde seg til enn kontrollerende tiltak. Frank og Ellen tok dette opp i forbindelse med resirkulering:

Frank: (...)Man e forholdsvis ganske flink, for eksempel med kildesortering, det e jo sånn innbakt i oss at, man går ikkje å kaste matsøpla i restavfallet, og går ikkje å kaste..altså vi har jo ka det e 5 eller 6 dunka hjemme hos oss og det e..småøskenan mine og alle..lillebrørn min og alle småungan i resten av familien og slekta, dem vet stor forskjell på kor søpla skal og.. så æ trur det må liksom bakes inn fra man e små.. Og når vi va små så va det jo ikke så veldig vanlig å ha 5 forskjellige dunker søppel, men vi har lært etter hvert, og det blir jo mer og mer vanlig så..

Ellen: Det e jo et godt eksempel på det at hvis det bare blir laga klare regla så følge jo folk dem. Og det hjelpe vel, vil æ tru..

²³ <http://www.abcnyheter.no/node/65604>,

Deltakerne refererer til regler, samt tilfører et nytt element, nemlig endring i vaner. Ved at for eksempel resirkulering ikke bare blir lovpålagt, men også godt tilrettelagt, vil det bli integrert i og ”normalt” for neste generasjon. Dette finner jeg interessant, og kan knyttes til Berger og Luckmanns teori om hvordan institusjonalisering av vaner kan oppstå i et samfunn. Institusjonalisering er noe som skjer når forskjellige aktører gjensidig deler vanemessige handlinger (Berger og Luckmann 2006). Når tiltak som resirkulering av avfall gjøres til normen i et samfunn, vil det adopteres av den kommende generasjon som det normale å gjøre. På den måten internaliserer neste generasjon de eksisterende praksiser på feltet som sine egne (ibid). Mange av mine informanter finner det, som vist, vanskelig å tenke på at deres handlinger vil påvirke kommende generasjoners liv. Denne relasjonen/ broen mellom nåværende og kommende generasjoner er en utfordring når det gjelder tilrettelegging av, og forståelse for, miljøtiltak. Det som blir viktig er å skape et forhold mellom nåværende og kommende generasjoner. Og det er det internaliseringsprosessen kan gi oss: ”Det skapes et bindeledd av motivasjoner mellom oss som strekker seg inn i fremtiden, og aller viktigst, det er nå en kontinuerlig gjensidig identifisering oss imellom. Vi lever ikke bare i den samme verden, vi tar del i hverandres tilværelse” (Berger og Luckmann 2006:136).

De unge mener at mange av dagens tilbud, f eks bilkjøring, er miljøskadelig, men også lettvinnt og mest akktraktivt. Som Chris uttrykte det: - *du må ha nåkka igjen for å..altså..du må tjene mer på det [å være miljøvennlig] enn å gjøre de enkleste valgan...som e oftest dem som e mest forurensanes*. Det er denne tankegangen deltakerne i gruppe 3 mener man kan endre i kommende generasjoner: Å gjøre det miljøvennlige til en vane, og slik unngå en avveining av ulike valgmuligheter, som Chris refererer til. Skorstad (2005) konkluderer i sin avhandling med at praksis gjennom vante handlinger utløser miljøhensyn i like stor grad som viten og vilje. Tromsø kommune innførte optisk avfallssortering for alle husstandene i 2006. Det er dette Frank refererer til i intervjuutsnittet på foregående side. I en undersøkelse gjort av Synovate MMI for Emballasjeretur AS²⁴, kommer det frem at 72 % av all drikkekartong i Tromsø ble resirkulert, og byen havnet på landstoppen hva resirkulering av drikkekartong angikk. Informasjonleder i Remix, det ansvarlige organ for kildesorteringen i Tromsø kommune, mente dette skyldtes storsatsingen på optisk

²⁴ http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/troms_og_finnmark/1.2287511. Publisert 23.04.2007.

sortering i kommunen. Vi ser her nytten av tilrettelegging. Det er denne nytten Halkier trekker fram i sin undersøkelse fra 1999, hvordan personers rutiner og vaner i stor grad styrer måten man forholder seg til miljøet i hverdagen. Slik vil den sosiale orden kunne tillæres, opprettholdes og videreutvikles av neste generasjon (Berger og Luckmann 2006). Den sosiale orden forklares av disse forfatterne som en fortløpende menneskelig produksjon, og vil kunne inkludere miljøvennlige vaner. Dersom man kan endre kommende generasjoners vaner hva miljøhensyn gjelder, mener mine informanter i gruppe 3 at mye vil være gjort. Ikke bare når det gjelder resirkulering, men også transport:

Fredrik: Æ tenke på det de gangan æ kjøre tre ganga fram og tilbake til skolen hvis æ har glømt no, eller skal æ trene eller har glømt å pakke bagen på mårran. Så kjøre æ hjem å pakke bagen, så kjøre æ å trene, åsså kjøre æ hjem igjen, åsså kjøre æ å hente dæ på jobb, åsså kjøre vi hjem åsså, kjøre vi å handle åsså..(latter)..mye tura som kunne vært unngått.

I: Men det e vanskelig å venne sæ av med?

Fredrik: Ja, æ trur at hvis man bare får vent sæ til en vane med det å bruke kollektivtransport til trening..

Elisabeth: Eller gå for eksempel

Disse deltakerne var tidligere negative til lover og regler som berørte deres personlige frihet. En slik form for sosialt kontrollerende tiltak kan få unge mennesker til å reagere med trass, og dermed fraskrive seg miljøansvar (Halkier 1999). Senere i intervjuet, når lover og regler igjen blir tatt opp, ser vi at de har endret ståsted noe, og at de nå inkluderer de gunstige, langsiktige effektene lover og regler kan få:

Elisabeth: Man må tilpasse sæ. Alt har en tilpassningsprosess. Æ trur de første 10 åran så blir det ramaskrik og så blir vi vant med det. Så kommer det inn en ny generasjon som vokse opp med det og da blir det naturlig så..Alt går sæ vel til

Fredrik: Æ trur ikke det går så mye som 10 år engang for stort sett så e mennesket flink til å tilpasse sæ endringe og..Selv om det e lovpålagte endringe så e det jo nåkka man klare å..ja å tilpasse sæ til

Det var ikke bare gruppe 3 som trakk fram en endring i vaner, også gruppe 1 kom inn på dette, men med en litt annen vinkling:

Adam: Æ trur at miljø blir mer å mer i fokus når, eh, mye av den eldre generasjon dør ut. Ikkje ont sagt men..gamle folk har vanskelig for å endre vana.

...

I: Dårker har lett for å endre vana, eller ungdom har lett for å endre vana?

Adam: Lettere i hvert fall, for vi har ikkje no sånn store vana enn...

I: Ka dåkker syns om det da [henvender meg til de to andre], at yngre har letter å endre vana med tanke på ting som blei sagt litt tidligere?

Benny: Øøh, æ hang ikkje med de siste minuttan..

Alex: Altså, æ trur at..den yngre generasjon har litt lettere for å endre vanan sine enn de ..eh..litt eldre generasjonan

Benny: Æ trur heller man kan si det sånn at de, de vanan som ikkje har vart så lenge e lettere å endre på enn de som har vart lenge

Adam og Alex: Ja

Disse guttene, som snakker mye om lover og regler, trekker også frem endring i vaner som positivt i forhold til å handle miljøvennlig. Ifølge dem selv vil yngre generasjoner kunne endre vaner lettere enn eldre. Dette også kan bekreftes teoretisk. Bortne m fl (2001) viser til Lowe og Rüdig (1986), og sier at: "Unge folk vert ofte rekna som "less integrated into the dominant social order and therefore more ready to accept solutions to problems which may require substantial changes in traditional values and behavior" (side 56).

Avslutningsvis vil jeg påpeke at det å endre personers rutiner til mer miljøvennlig, kan forenkle deres valgmuligheter. Og det rasjonelle kan av og til være å handle av vane, i stedet for å bruke tid og ressurser på å innhente mulig, tilgjengelig informasjon (Guneriusen 1999). Vi finner samme argument hos Berger og Luckmann (2006), som hevder at man gjennom institusjonalisering av vaner begrenser antall valgmuligheter man stilles ovenfor i hverdagen, og på den måten forenkler den.

7.0 Avslutning.

I denne oppgaven har jeg, ved hjelp av tidligere innsamlet kvantitativt materiale, og data som jeg samlet inn selv gjennom kvalitative fokusgruppeintervju, undersøkt hvordan en gruppe unge mennesker oppfatter ulike sider ved miljøproblematikken. Herunder kommer ansvarsforhold, hva som gjør det vanskelig å være miljøvennlig og hva de mener om mulighetene for, og effektene av, egne bidrag. Gjennom analyse av de kvalitative intervjuene har oppgavens fokus endret seg noe, fra å være en ide om å teste valghandlingsteorien som analyseredskap av enkeltindividers handlinger og holdninger til miljøet, til å ønske å gi en mer helhetlig fremstilling av deltakernes forståelse av temaet. På den måten har oppgaveskrivingen vært en viktig læringsprosess. Det jeg vektla som viktig da jeg startet, egeninteresse versus kollektivets beste, er ikke det som er av størst betydning hos informantene. Jeg har konkludert med at valghandlingsteorien er egnet til å belyse hvordan rasjonalitet kan stå i veien for miljøvennlige handlinger og holdninger²⁵, men jeg mener oppgaven ville blitt ufullstendig dersom jeg kun hadde brukt denne teoretiske retningen i analysen. Det ville gitt et feilaktig bilde av hva informantene selvfokuserte på når det gjelder oppgavens tema, nemlig muligheter og hindringer i samfunnet som kan problematisere det å ta hensyn til miljøet i hverdagen.

7.1 Kort oppsummering av sentrale funn knyttet til problemstillingene

Hovedproblemstillingen er: *Hvordan ser enkeltindivider på muligheten til, og nytteeffekten av, egeninnsats når det gjelder miljøproblematikk?* Denne ble delvis besvart gjennom å presentere deltakerne for to ulike spørsmål: Villigheten til å redusere i eget forbruk til fordel for miljøet, og hvordan de reflekterte over utsagnet: Det er ikke noe poeng at jeg gjør det jeg kan for miljøet hvis ikke andre gjør det samme²⁶.

²⁵ Se kapittel 6.1.4

²⁶ Påminner om 3.8.2, hvor jeg forklarer at disse spørsmålene viser til ulike, reelle posisjoner en person vil kunne befinne seg i når det gjelder å ta et personlig ansvar for miljøet: viljen til å redusere på eget forbruk kontra respondentenes syn på effekten av et enkeltindivids bidrag sett i forhold til andres. I tillegg kan holdning til utsagnene vise til problemene som belyses av fangens dilemma som jeg bruker

Her fant jeg verdikonflikter i det å redusere i eget forbruk, satt opp mot den positive effekten dette kan ha for miljøet²⁷. Det gjelder redusering i bilkjøring og øvrige tiltak med innvirkning på deltakernes personlige frihet, og som de ikke vil endre.

Vanskeligheten med å sette de kollektive, langsiktige interessene over egen, kortsiktige, representerer dermed reelle hindringer for deltakerne når det gjelder miljøinnsats. I teorien derimot, ser alle deltakerne viktigheten av å gjøre en innsats for miljøet. Men de kommer under intervjuene også inn på at effekten av det en gjør, vil ha lite å si. Benny fanger godt opp motsetningen mellom det å vite at man burde gjøre noe, kontra det å faktisk gjøre det, : - *det e lett å ta det i teorien, det e litt vanskeligere å få det ut i praksis*. Denne ambivalensen er et viktig funn, og viser at det er viktig å inkludere personers sosiale kontekst for å forstå deres holdninger. Her kan jeg vise til forskjellen mellom Miljøgruppa og de andre gruppene: Deltakerne i Miljøgruppa utmerket seg med å være de eneste som sa at de var villige til å redusere i levestandard. Slik kan deltakernes kjennskap og forhold til miljøspørsmålene, virke inn på deres handlinger og holdninger overfor miljøet²⁸.

Det er dette *vanskelige* som tar oss over til del-problemstilling: ***Hvorfor kan det være vanskelig å ta miljøhensyn i hverdagen?*** Her trekker informantene fram alder i seg selv som en årsak: Det å være ung og ønske å benytte seg av eksisterende tilbud, uten å tenke over eventuelle skadelige effekter for miljøet. Også de mange valgmulighetene i dagens samfunn, mener de har betydning. I tillegg er ikke miljøspørsmål et stort tema i deres omgangskrets, bortsett fra for deltakerne i Miljøgruppa. Tidsperspektivet er viktig: Det er vanskelig å sette de langsiktige perspektivene til klimaendringene foran det som er reelt her og nå. De finner det problematisk å inkludere den globale trusselen inn i eget liv. De mener også at miljøvennlige produkter rett og slett er for dyre for dem. Det siste er viktig, da det viser til en hindring i mulighetsstruktur. Viljen til å være miljøvennlig, og viten om hvordan man kan være det, er der, men de ser mange, ulike hindringer som gjør en miljøvennlig hverdag vanskelig.

som analyseredskap. Den første variabelen kan belyse egeninteresse, og den andre et individs innsats for miljøet satt opp mot en gruppes.

²⁷ Se 6.1, ulike holdninger til miljøet

²⁸ Se også 4.5, kunnskap og informasjon og 6.2.1, oppfatninger om miljøproblematikk

Oppgavens siste del - problemstilling er: *Hvilke andre kan gjøre noe for miljøet?*

Idoler ble nevnt som mennesker som kan ha et ansvar for å sette miljø i fokus.

Imidlertid blir ikke idolene sett på som troverdige eller legitime kilder for dem selv.

Påvirkning fra myndighetene ble vektlagt; lover og regler, sanksjoner av ulike slag,

samt tilrettelegging for å kunne ta miljøhensyn. Lover og regler er tiltak som

deltakerne har tro på, men de har en viss motvilje til det. Tilrettelegging vil endre på

mulighetsstrukturene for å kunne være miljøvennlig. Miljøvennlige tiltak må også

gjøres attraktive, gjennom for eksempel å senke prisene på økologiske varer og

kollektivtransport.

Det er viktig å presisere at det som ved første øyekast kan synes å være egeninteresse,

like gjerne kan være et problem med å velge bort attraktive valg - valg de mener det er

lagt opp til at man kan foreta i dagens samfunn. Gjennom å gi deltakerne rom til å

reflektere over temaet, kommer de fram til tiltak de mener kan iverksettes for å endre

på dette problemet. Det som for meg framstår som et av de viktigste og mest uventede

funnene i undersøkelsen, er at deltakerne mener lover og regler, samt tilrettelegging, i

det lange løp kan endre menneskers vaner i mer miljøvennlig retning. Dette kan tolkes

som en vei ut av rasjonaliteten. Gjennom endring i egen og neste generasjons vaner vil

man kanskje ikke trenge å sette handlingens nytteverdi for individet opp mot de

eventuelle skadelige effektene på miljøet.

7.2 Bruk av ulike teorier

Ved hjelp av de teoretiske retningene Rational Choice og Berger og Luckmanns

fenomenologiske konstruktivisme, har jeg prøvd å forstå hvordan mine informanter

mener en miljøvennlig, sosial orden kan skapes og opprettholdes. Jeg mener at begge

teoriene gir verdifulle bidrag til en forståelse av hvordan miljøproblematikken

oppfattes av unge mennesker. Deltakernes forslag om lover og regler kan knyttes til

valghandlingsteorien, sammen med det å gjøre de miljøvennlige valgene mer

attraktive. Deltakerne presenteres for en intervjuer som delvis er inspirert

valghandlingsteorien: Å se effekten av sine handlinger i lys av andres, og konflikten

mellom egeninteresse og kollektivets beste. Når det gjelder å ta hensyn til miljøet,

representerer begge disse faktorene reelle problemer for deltakerne.

Et poeng som ikke bør gå upåaktet hen, er forslagene deltakerne trekker fram som en mulig måte å unngå de negative effektene disse holdningene kan ha. Forslag som jeg mener kan kobles til konstruktivismen: Å påvirke andre, og en endring i vaner. Det kan relateres til Berger og Luckmanns teori. Deltakerne hevder at omgang med, og påvirkning fra andre, kan føre til en endring av holdninger og tilhørende handlinger²⁹. Når informantene ordlegger seg slik, vil jeg som forsker konkludere med at Rational Choice ikke lenger er egnet som teoretisk analyseredskap. Ifølge valghandlingsteorien, vil et rasjonelt individ handle individuelt. På den måten kan bruken av ulike teorier som utfyller og problematiserer hverandre, gi en rikere og mer fruktbar forståelsen av oppgavens tema.

7.3 Hva kan studiet brukes til?

Hvis det er slik som antydnet i innledningen, at samfunnsvitenskapelig forskning bør komme sterkere på banen i miljøproblematikken, kan denne oppgaven forhåpentligvis ha betydning. Det er viktig å avdekke hvordan personer tenker på miljøet, for å utvide den samfunnsvitenskapelige forståelsen av emnet. Å intervjuer en gruppe unge mennesker om hvordan de oppfatter problemet, gir nyttig informasjon og kan kanskje generere materiale for videre forskning. Analysen viser at deltakerne mener temaet er viktig, men samtidig vanskelig. Jeg håper jeg får fram at informantene kommer med velargumenterte og berikende innspill. Forslagene til hvordan det kan gjøres lettere og mer effektivt å være miljøvennlig, bør tas hensyn til i planlegging og gjennomføring av miljøvennlige tiltak og strukturer.

²⁹ Se 6.1.3, bør effekten av hva andre gjør virke inn på hva vi gjør?

Litteraturliste:

- Barnes, Barry 1995: *The Elements of Social Theory*. London: UCL Press.
- Beck, Ulrich 1992: *Risk Society. Towards a New Modernity*. SAGE Publications Ltd, London.
- Beck, Ulrich 1994: "The reinvention of Politics: Towards a Theory of reflexive Modernization", i Beck et al.: *Reflexive Modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Stanford University Press, Stanford, California.
- Berg, Lisbeth 2007: "Competent consumers? Consumers competence profiles in Norway", i *International Journal of Consumer Studies* 31 (4), 418-427. doi: 10.1111/j.1470-6431.2007.00588.x
- Berger, Peter L. og Luckmann, Thomas 2006: *Den samfunnsskapte virkelighet*. Fagbokforlaget AS, 4. opplag 2006, Oslo.
- Blaikie, Norman 2000: *Designing Social Research*. Polity Press, Cambridge
- Blindheim, Tore 2004: "Forbruk som lyst og nytelse", i Blindheim med flere: *Forbruk. Lyst, makt og iscenesettelse*. J.W. Cappelen forlag AS, Oslo
- Bloor, Michael, Frankland, J, Thomas, M og Robson, K (2001): *Focus Groups in Socila Research*. SAGE Publications Ltd, London.
- Bortne, Øystein, Gunnar Grendstad, Per Selle og Kristin Strømsnes 2001: *Norsk miljøvernorganisering mellom stat og lokalsamfunn*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Brannen, Julia 1992: "Combining qualitative and quantitative approaches: an overview", i Brannen, Julia (ed.): *Mixing Methods: qualitative and quantitative research*. Aldershot: Avebury.
- Coleman, James S. og Farraro, Thomas J. 1992: *Rational Choice theory. Advocacy and Critique*. SAGE Publications, Inc. Newbury Park, California.
- Dessler, Andrew E. og Parson, Edward A. 2006: *The Science and Politics of Global Change. A Guide to the debate*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Elster, Jon 1989: *Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony 1990: *Modernitetens konsekvenser*. PAX Forlag A/S, Oslo 1997.
- Giddens, Anthony 1994: "Living in a Post-Traditional Society" , i Beck et al.: *Reflexive Modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*". Stanford University Press, Stanford, California.

- Gulbrandsen, Ørnulf 1999: "Allmenningens tragedie. Fellesressurser og individuelle interesser", i Larsen, Stein Uglevik (red.): *Teori og metode i samfunnsfaga*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Guneriussen, Willy 1999: *Å forstå det moderne*. Willy Guneriussen og Tano Aschehoug 1999.
- Hagen, Roar 1999: *Rasjonell solidaritet*. Universitetsforlaget AS, Oslo
- Hagen, Roar 1997: "Rational Choice", i Andersen, Heine og Kaspersen, Lars Bo: *Klassisk og moderne samfundsteori*. Forfatterne og Hans Reitzels Forlag A/S, København 2006. Printed in Denmark 1997, 2 opplag.
- Halkier, Bente 1999: *Miljø til daglig bruk? Forbrukeres erfaringer med miljøhensyn i hverdagen*. Forlaget Sociologi, Frederiksberg.
- Halkier, Bente 2001a: "Risikohåndtering i forbrug: Behov for at "Kreolisere" Sociologiske Begreber", i *Sosiologisk tidsskrift. Temanummer om natur og samfunn*. Nr. 1-2, 2001, side 156-179.
- Halkier, Bente 2001b: "Consuming Ambivalences: Consumer handling of environmentally related risks in food", i *Journal of Consumer Culture* 2001. SAGE Publications 2001, side 205-224.
- Halkier, Bente 2003: *Fokusgrupper*. (1.ugave, 2 opplag). Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlag 2002.
- Hammersley, Martyn og Atkinson, Paul 2006: *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Gyldendal Norsk Forlag AS, 4. Opplag 2006. Trondheim.
- Hardin, Garrett [1968]1998: "The Tragedy of the Commons", i Baden, John og Noonan, Douglas: *Managing the Commons*. Indiana University Press, second edition, 1998.
- Helland, Håvard 1998: "Hvor fruktbare er sosiologiske modeller av rasjonelle aktører i analyser av moderne samfunn?", i *Sosiologisk Årbok 1998:1*(Oslo), side 229-250.
- Hellevik, Ottar 2002: *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Universitetsforlaget 7. Utgave 2002, Oslo
- Holden, Erling: "En rett og to vrang...: tre teser om miljøholdninger og husholdningenes forbruk", i *Sosiologisk tidsskrift* (Oslo), 2005; nr 3, side 261 – 268.
- Jensen, Thor Øyvind 2004: "Forbruk med mening", i Blindheim med flere: *Forbruk. Lyst, makt og iscenesettelse*. J.W. Cappelens forlag AS, Oslo.
- Methi, Nina Therese 1999: *Miljømoralisme og miljømodernisme. En analyse av Miljøheimvernens strategi –og dens konsekvenser*. Hovedfagsoppgave, Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, våren 1999.

Methi, Nina Therese 2000: *Miljøvernets plass i hverdagslivet. Intervjuer med utvalgte forbrukere*. Statens institutt for forbruksforskning (SIFO).

Moisander, Johanna 2007: "Motivational complexity of green consumerism", i *International Journal of Consumer Studies* 31(4), 404-409. Doi: 10.1111/j.1470-6431.2007.00586.x

Nilsen, Ann 1997: "Miljøsosiologiske tema og perspektiver", i Nilsen, Ann (red.) *Miljøsosiologi. Samfunn, natur og miljø*. Pax Forlag A/S, Oslo

Norusis, Marija J. 2006: *SPSS 15.0. Statistical Procedures Companion*. Prentice Hall Inc., New Jersey.

NSD & International Social Survey Programme (ISSP): "Undersøkelse om verdier, natur og miljø 2000" Copyright: Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD), 2001. Bergen.

Nyeng, Frode 2004: "Forbruk som iscenesettelse", i Blindheim med flere: *Forbruk. Lyst, makt og iscenesettelse*. J.W. Cappelen forlag AS, Oslo.

Ringdal, Kristen 2001: *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS, Oslo. 1 utgave, 2 opplag.

Seippel, Ørnulf 2002: "Miljøpolitikkenes legitimitet: politikk, vitenskap og offentlighet", i *Sosiologisk årbok 2002.1* (Oslo), side 223-248.

Skorstad, Berit 2005: *Miljø, kunnskap og moral. Tre casestudier av miljøomsyn*. Avhandling til graden Doctor Rerum Politicarum, Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø 2005.

Strandbakken, Pål 2007: *Produktlevetid og miljø. Muligheter og hindringer for en refleksiv økologisk modernisering av forbruket; en teoretisk og empirisk undersøkelse*. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor, Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for historie, våren 2007.

Sutton, Philip W. 2007: *The Environment*. Polity Press, Cambridge.

Svarstad, Hanne 1998: "Miljøsosiologi", i *Sosiologi i dag. Miljøsosiologi*. Nr. 2 1998, side 1-3.

Thagaard, Tove 2003: *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 2 utgave. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen.

Wallace, Ruth .A og Alison Wolf 2006: *Contemporary Sociological Theory. Expanding the Classical Tradition*. New Jersey; Prentice Hall

Wibeck, Viktoria 2000: *Fokusgrupper. Om fokuserande gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

Ødven, Anne Merethe 1997: "De gamle damene med handleveske: Om forholdet mellom miljøvennlige holdninger og handlinger", i Nilsen, Ann (red.) 1997: *Miljøsociologi. Samfunn, natur og miljø*. Pax Forlag A/S, Oslo

Aase, Thor Halfdan og Fossåskaret, Erik 2007: *Skapte virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

Nettadresser:

Alle nettadressene ble sjekket 25 mai 2008, og de var da alle fremdeles tilgjengelige på følgende nettadresser:

"Undersøkelse om verdier, natur og miljø 2000"

http://www.nsd.uib.no/data/ny_individ/norStudy/norStudy.cfm?norStudyID=656

(Hentet mai 2007)

NSD rapport nr. 120. Kristin Stølsbotn: "Undersøkelse om verdier, natur og miljø 2000". Undersøkelse koordinert og tilrettelagt av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste:

http://www.nsd.uib.no/nsd/rapport/nsd_rapport120.pdf (Hentet mai 2007)

Halkier, Bente 2001b: "Consuming Ambivalences: Consumer handling of environmentally related risks in food", i *Journal of Consumer Culture* 2001. SAGE Publications 2001, side 205-224.:

<http://joc.sagepub.com> (Hentet 4 mai 2007)

SSB: Husholdningenes forbruk:

<http://www.ssb.no/forbruk/> (Hentet mars 2008)

Climate Change 2007: Synthesis Report:

http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf (Hentet mars 2008)

"Tromsø best på retur":

http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/troms_og_finnmark/1.2287511. (Hentet februar 2008)

"Vil ha bensinbil – forbud":

<http://www.abcnyheter.no/node/65604>, (Hentet 24 april 2008)

Vedlegg 1: Informasjonsbrevet

Global oppvarming. Hvem kan løse problemet?

Jeg er en masterstudent i sosiologi ved universitetet i Tromsø og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er global oppvarming og de miljøproblemene denne fører med seg. Jeg skal undersøke hvordan dere tenker rundt temaet, og er særlig interessert i å vite hva dere tenker rundt muligheten til og nytten av en innsats på det personlige plan. For å finne ut av dette ønsker jeg å intervju 10 – 12 personer i alderen 18 til 24 år.

Jeg kommer til å gjøre intervjuene i grupper, såkalt fokusgruppeintervju. Det vil si at jeg intervjuer 4 -5 personer samtidig. Jeg ønsker med dette at dere skal diskutere temaet dere imellom.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Jeg ser for meg at gruppeintervjuet vil ta omtrent 1 -1 1/2 time. Tid og sted for intervjuet blir vi enige om sammen.

Det er frivillig å være med på intervjuet og du kan trekke deg når som helst uten å oppgi noen årsak. Dette gjelder også etter at intervjuene er foretatt, men nødvendigvis før oppgaven skal leveres. Hvis du velger å trekke deg etter intervjuet vil alt det du har sagt i intervjuet bli slettet.

Jeg er som forsker underlagt taushetsplikt, og alle opplysningene vil bli behandlet konfidensielt. Ingen enkeltpersoner vil kunne bli gjenkjent i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av juni 2008.

Jeg har etter samtale med en representant fra Personvernombudet for forskning (NSD) kommet fram til at dette prosjektet ikke er meldepliktig. Dette fordi deltagerne som sagt ikke vil være gjenkjennelige i det endelige resultatet. Navn, alder og andre bakgrunnsopplysninger vil ikke bli lagret sammen med intervjuene, og det er ingen andre enn meg selv og dere som deltar som vil kjenne til disse. Jeg kan ikke pålegge dere taushetsplikt, men oppfordrer dere til å behandle informasjon fra fokusgruppeintervjuet konfidensielt.

Dette informasjonsbrevet vil dere motta enten i forkant av, eller på selve intervjuet. Vi kommer ikke til å begynne intervjuene før alle har fått lest gjennom brevet og stilt eventuelle spørsmål. Når dere stiller til intervju så betyr det at dere gir deres frivillige samtykke til å delta i undersøkelsen

Min faglige veileder ved Institutt for sosiologi ved UiT er førsteamanuensis dr. polit Sissel H. Eriksen, ISO, SV-Fakultetet, Universitetet i Tromsø.

Med vennlig hilsen

Line Olsen

Skiferveien 41

9022 KROKELVDALEN

E – post: lin113@student.uit.no. Mobiltelefon: 97594398

Vedlegg 2: Intervjuguiden

Intervjuguide.

Begynn med å ta en presentasjonsrunde. Pass på at alle har lest gjennom, forstått og akseptert forholdene i informasjonsskrivet.

1. Hvem kan løse problemene som kan med global oppvarming?

Underspørsmål:

- ***Kan du gjøre noe? Hvordan kan du bidra?*** (Stiller dette til hver enkelt deltager.)
- ***Hvorfor kan du ikke bidra? Hva kan du eventuelt ikke bidra til?***
 - prøv her å få med de mekanismene som kan hindre deres muligheter til å bidra, skulle de ønske det.
- ***Kan andre (enkeltpersoner) gjøre noe? (Evt. hvem kan gjøre noe)***
 - Hvem kan gjøre noe
 - Hva kan de gjøre?
- ***Hva tror dere kan være årsaken til at enkelte ser ut til å mene at de ikke kan gjøre noe?***
- ***Hva mener dere om å gjøre en innsats selv, om man kan anta at mange andre velger å ikke gjør det?***
 - Hvorfor tenker de slik?
 - Er det ting som kan gjøres for å sikre at flere handler miljøbevist?
- ***Synes dere at dere vet nok om hvordan man kan bidra til å gjøre en innsats for miljøet?***
 - Hvor kan man finne informasjon om dette?
- ***Tror dere på det som sies (i media) om farene for miljøet?***

2. Hvis dere tenker på framtida; hvordan tror dere at dere vil kunne bli direkte berørt av klimaendringene?

Underspørsmål:

1. Det ene er en ***redusering i personlig forbruk***. Hva tenker dere om det?
For eksempel:

- Begrense flyreiser
- Redusere bilkjøring/dyrere bensin
- Redusere på strøm/varmtvannsbruk/dyrere strøm
- Gjenvinning/resirkulering/
- Er dette noe de tenker på nå? Hvorfor/hvorfor ikke?

2. Hvordan de ser for seg at klimaet her i Norge vil kunne endre seg som følge av den globale oppvarmingen. ***De økologiske konsekvensene.***

- Er dette noe de er opptatt av nå?
- Hvorfor/hvorfor ikke?

Dersom det ikke kommer fram i løpet av intervjuet, avslutt med spørsmålet:

Tror dere at den globale oppvarmingen er menneskeskapt?

Vedlegg 3: Korrelasjon

Correlations

			HØYESTE UTDANNING 2. OMKODING AV ALMENUTD, YRKESUTD OG HOYUTD	ALDERGR UPPER. OMKODING AV ALDER
Spearman's rho	HØYESTE UTDANNING 2. OMKODING AV ALMENUTD, YRKESUTD OG HOYUTD	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed) N	1,000 . 1439	-,174** ,000 1439
	ALDERGRUPPER. OMKODING AV ALDER	Correlation Coefficient Sig. (2-tailed) N	-,174** ,000 1439	1,000 . 1452

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).